

SESE, BUDĖK!

LIETUVIŲ SKAUCIŲ SESERIJA

ČIKAGA 1983 METAI

*Knygą paruošė ir redagavo
„Pelėdų” skiltis:*

*Halina Plaušinaitienė
Dalia Bylaitienė
Danutė Dirvoniene
Janina Mikutaitienė
Halina Molejienė
Marija Paškevičienė
Nijolė Užubalienė*

*Dailininkė Zita Stirbytė
Kalbą taisė J. Vaišnys, S.J.*

Library of Congress Catalog Card No. 83-80524

Tiražas 2000 egz.

*Spaudė Mykolo Morkūno spaustuvė
3001 West 59th Street
Chicago Illinois 60629*

Turinys

LIETUVOS ISTORIJS BRUOŽAI.....	4
LIETUVOS VALSTYBĖS SUSIDARYMAS IR AUGIMAS.....	4
LIETUVOS GALYBĖS LAIKAI.....	5
LIETUVOS SILPNĖJIMAS	9
LIETUVA RUSŲ OKUPACIJOJE (1795-1915).....	11
NEPRIKLAUSOMA LIETUVA.....	14
ANTRASIS PASAULINIS KARAS (1939-1945).....	17
OKUPACIJŲ PRIESPAUDA	18
TRYS LIETUVOS PREZIDENTAI.....	19
LIETUVOS PARTIZANAI 1944-1952 m.....	20
CHRONOLOGINĖ LENTELE.....	21
LIETUVOS POGRINDŽIO SPAUDA.....	21
DABARTINĖ (<i>iki 1983 m.</i>) LIETUVOS TARPTAUTINĖ, TEISINĖ, POLITINĖ PADĖTIS IR LAISVAJAME PASAULYJE VEIKIANČIOS LIETUVIŲ ORGANIZACIJOS	22
DABARTINĖ LIETUVOS TARPTAUTINĖ PADĖTIS (<i>iki 1983 m.</i>).....	23
DABARTINĖ LIETUVIŲ DIPLOMATINĖ ATSTOVYBĖ (<i>iki 1983 m.</i>).....	23
PASAULIO LIETUVIŲ BENDRUOMENĖ – PLB (<i>iki 1983 m.</i>).....	23
LIETUVIŲ JAUNIMO ORGANIZACIJOS.....	24
LIETUVIŠKA SPAUDA	24

LIETUVOS ISTORIJS BRUOŽAI

Seniausi laikai – proistorė

Mūsų protėviai lietuviai įsikūrė Lietuvos žemėje maždaug prieš 4.000 metų. Mes esame viena iš seniausių Europos tautų, ilgiausiai savo krašte gyvenanti.

Lietuviai yra indoeuropiečių kilmės aisčiai arba baltai.

Indoeuropiečiai apie 3.000 m. prieš Kristų suskilo į šias šakas: indų, persų, graikų, keltų, romanų, germanų, slavų ir aisčių arba baltų. Lietuvių kalba yra seniausia iš gyvųjų indoeuropiečių kalbų. Tą pabrėžia mokslininkai. Ji yra svarbi visiems lingvistams ir todėl dėstoma daugelį universitetų.

Aisčiai skirstėsi į šias pagrindines gentis: prūsus, lietuvius ir latvius.

Aisčiai ilgai gyveno savo miškų bei ežerų šalyje, iš seno buvo žemdirbiai, turėjo organizuotą gyvenimą. Garbino gamtos jėgas. Lietuviai vieni iš aisčių išliko priešų nepavergę ir įkūrė savo valstybę. Jų kaimynai buvo lenkai, gudai, ukrainiečiai ir rusai ir tik nuo XIII a. – kryžiuočiai-vokiečiai.

LIETUVOS VALSTYBĖS SUSIDARYMAS IR AUGIMAS

Karalius Mindaugas

Pirmas mums žinomas sujungtos Lietuvos valdovas buvo Mindaugas, vadinamas Išmintinguoju. 1240 m. jis jau valdė visas Lietuvos žemes.

Vokiečiai-kryžiuočiai, įsikūrę Lietuvos žemių vakaruose, skelbėsi nešą Lietuvai krikščionybę, bet iš tikrųjų siekė ją pavergti. Mindaugas 1251 m. kartu su žmona Morta, sūnumis ir dvariškiais priėmė krikščionybę. Tais laikais karaliaus vainiką valdovams suteikdavo popiežius arba Vokietijos imperatorius. Norėdamas apsaugotų Lietuvą nuo vokiečių, Mindaugas išsirūpino karaliaus vainiką iš popiežiaus ir su žmona buvo vainikuotas apie 1253 m. Lietuva, su krikščioniu valdovu priešaky, pasidarė lygi kitoms valstybėms ir įsijungė į Vakarų Europos kultūrą. Mindaugui mirus, 1263 m. kurį laiką vyko tarp kunigaikščių kovos dėl valdžios. Iš žymesnių valdovų atsimintini Traidenis ir Vytenis.

Lietuvos Didysis kunigaikštis Gediminas (1316-1341)

Gediminas kėlė krašte gerovę ir kultūrą, rūpinosi teisingumu, tvarka ir apsauga. Jis pastatė Vilniuje ir Trakuose galingas pilies. Į tuos miestus pasikvietė iš Vakarų Europos pirklių ir įvairių amatininkų – vokiečių bei žydų, suteikdamas jiems globą. Suskirstė valstybę į sritis, kurias valdyti pavedė savo sūnums ir giminėms kunigaikščiams. Plėtė Lietuvos sienas į rytus ir į pietus.

Tuo tarpu kryžiuočiai buvo užkariavę visą Prūsų žemę ir puldinėjo Lietuvą. 1336 m. Pilėnų kunigaikštis Margeris, nenorėdamas patekti į vokiečių vergiją, su visa pilies igula susidegino. Bendram gynimuisi nuo vokiečių Gediminas buvo sudaręs sutartį su Lenkijos karaliumi ir už jo sūnaus išleido savo dukterį Aldoną.

Nuo Gedimino laikų Vilnius yra pastovi Lietuvos sostinė.

(Kiekviena turi žinoti padavimą apie Geležinį Vilką arba Vilniaus įkūrimą – Gedimino sapną.)

Algirdas ir Kęstutis (1341-1377)

Gedimino sūnūs Algirdas ir Kęstutis broliškoje meilėje kartu valdė Lietuvą 32 metus. Lietuviai gyveno pagal protėvių papročius ir jų tikyba, garbino Perkūną, Žemyną ir kitus pagoniškus dievus. Lietuvos didysis kunigaikštis Algirdas gyveno Vilniuje ir tvarkė Rytų Lietuvos reikalus. Jis buvo geras diplomatas, greitos orientacijos, nevartojo svaigalų. Buvo tolerantiškas kitoms tikyboms, savo pily laikė vienuolius, kurie rašydavo raštus lotynų, senąja slavų bei graikų kalba. Pats mokėjo be lietuvių dar gudų ir totorių kalbas. Jo tikslas buvo kad „visa Rusija priklausytų Lietuvai“. Algirdas tris kartus

buvo apgulęs Maskvos pilį Kremlį ir daug rusų žemių prijungė prie Lietuvos.

Kunigaikštis Kęstutis gyveno Trakuose ir valdė Vakarų Lietuvą, gindamas jos sienas nuo vokiečių-kryžiuočių. Kęstutis garsėjo kaip teisingas žmogus, kuris niekad nelaužė duotojo žodžio. Jis buvo idealus viduramžių „riteris be baimės ir be dėmės“. Vedęs žemaičių kunigaikščio dukterį Birutę nuo Palangos, gyveno pagal protėvių tikybinius papročius. Jo mylimiausias sūnus buvo Vytautas.

Pasiskaityti: V. Pietario „Algimantas“. J. Marcinkevičiaus „Mindaugas“, B. Sruogos „Giesmė apie Gediminą“.

Kova dėl valdžios

1377 m. mirė Algirdas. Jo sūnus Jogaila tapo Lietuvos didžiuoju kunigaikščiu ir turėjo toliau valdyti Lietuvą kartu su Kęstučiu. Jogaila buvo jaunas ir neprityręs; į valstybės reikalus kišosi jo motina rusė. Ji norėjo, kad jos sūnus vienas valdytų kraštą.

Kryžiuočiai sužinoję Kęstučio ir Jogailos nesantaiką, kurstė Jogailą prieš Kęstutį. Tada Kęstutis pašalino Jogailą ir pats pasiskelbė didžiuoju kunigaikščiu. Kęstučiui išvykus į karo žygį, Jogailos šalininkai užėmė Vilniaus pilį. Kęstutis su kariuomene skubiai sugrįžo ir susijungęs su Vytautu, artinosi prie Trakų. Jogaila pasiūlė taikytis. Kęstutis su Vytautu atvyko į Trakus, bet abu buvo suimti ir įkalinti. Po kelių dienų Kęstutis buvo rastas negyvas. Kas Kęstutį nužudė – nėra žinoma. Įvyko paskutinės Lietuvoje pagoniškos laidotuvės Vilniuje. Susirinkus minioms, Kęstutis su savo žirgais ir ginklais buvo sudegintas ant laužo.

Vytauto žmona, kunigaikštienė Ona, išgelbėjo Vytautą iš kalėjimo. Vytautas nuvyko pas kryžiuočius į Marienburgą, gavo iš jų pagalbos ir stojo į kovą už savo teises.

Lietuvos krikštas ir pirmoji unija su Lenkija

Jogaila susitaikė su Vytautu, davė jam Gardino pilį, bet krašto valdžios neperleido.

XIV a. pabaigoje jau visos Europos tautos, išskyrus Lietuvą, buvo priėmusios krikščionybę. Lietuvos vakarų kaimynai buvo katalikai, o rytuose Maskvos gyventojai – stačiatikiai. Lietuvos didžiosios kunigaikštijos gundai bei rusai taip pat išpažino krikščionybę rytų apeigomis. Atėjo laikas ir pagoniškai Lietuvos daliai priimti krikštą. Nuolat gresiant pavojui iš kryžiuočių, Jogaila pradėjo derybas dėl krikšto su lenkais, kurie jam pasiūlė Lenkijos karaliaus vainiką. 1385 m. Krevos pilyje pasirašyta sutartis (Krevos unijos aktas): Lietuva sujunginama su Lenkija, priima krikštą, atgauna lenkams kaimynų atimtas žemes ir kt. 1386 m. Lenkijos sostinėje Krokuvoje Jogaila, Vytautas ir kai kurie kiti kunigaikščiai gediminaičiai apsikrikštijo. Po to Jogaila susituokė su Lenkijos karaliete Jadvyga ir buvo vainikuotas Lenkijos karaliumi. Jis kartu pasilaikė ir Lietuvos didžiojo kunigaikščio titulą. 1386-87 m. žiemą Vilniuje įvyko Lietuvos krikštas. Buvo užgesinta šventoji ugnis. Jogaila su Vytautu aiškino minioms naują tikėjimą. Tik Žemaičių kunigaikštija, kuri buvo kryžiuočių užimta, liko pagoniška.

Jogaila, tapęs Lenkijos karaliumi, gyveno Krokuvoje ir tik lankėsi Lietuvoje. Lietuvai valdyti paskyrė savo brolių Skirgailą. Krokuvoje Jogaila įkūrė pirmąjį universitetą, kuris iki šiol vadinamas jo vardu, ir davė pradžią naujai „Jagelonų“ karalių dinastijai, per 150 metų garsėjusiai Europoje.

Vytautas jautėsi nuskriaustas ir vėl su kryžiuočių pagalba pradėjo karą prieš Jogailą. Jogaila buvo priverstas nusileisti, 1392 m. grąžino Vytautui tėviškę Trakus ir perleido didžiojo kunigaikščio sostą su sąlyga, kad Lietuva neatsiskirtų nuo Lenkijos.

LIETUVOS GALYBĖS LAIKAI

Vytautas Didysis (1392-1430)

Vytautas energingai tvarkė kraštą, neklusnius kunigaikščius šalino ir jų vietoje skyrė sau ištikimus žmones. Valstybę suskirstė į vaivadijas, palikdamas Žemaitiją atskiru vienetu su kuni-

gaikštijos titulu. Trakuose, ežero saloje, pastatė puikią gotikos stiliaus pilį.

Lietuvos sienos buvo priartėjusios prie Maskvos. Vytautas išleido vienintelę dukterį Sofiją už Maskvos kunigaikščio ir tęsė Algirdo pradėtą politiką. Kai mirė Sofijos vyras, Maskvos bajorai paskelbė Vytautą sosto įpėdiniu ir viso krašto globėju.

Lenkijos atžvilgiu Vytautas laikėsi nepriklausomai, bet vis turėjo įrodinėti savo ištikimybę.

Tuo laiku grėsė Lietuvai pavojus iš totorių. Po karo su jais, Vytautas pasikvietė jam padėjusius totorius ir karaimus apsigyvenę Lietuvoje. Jie išsilaukė iki šiol Trakuose, apie Alytų ir kitur; buvo ir yra ištikimi Lietuvos piliečiai.

Įsitvirtinęs rytuose, Vytautas rūpinosi vaduoti Žemaitiją, kuri buvo atsidūrusi kryžiuočių rankose. Susitaręs su Jogaila, ir sutelkęs lenkų kariuomenę, gudų, rusų, totorių ir net čekų būrius, su didele karo jėga 1410 m. sutriuškino vokiečius-kryžiuočius ties Žalgiriu (Grunvaldu-Tannenbergu). Tai buvo didžiausias mūšis viduramžių Europoje. Žemaitija grįžo prie Lietuvos ir per ištisus 500 metų buvo sustabdytas vokiečių veržimasis į rytus.

1413 m. žemaičiai buvo apkrikštyti. 1417 m. popiežius įsteigė Žemaičių vyskupiją su būstine Varniuose.

Vytautas, norėdamas padaryti Lietuvą visai nepriklausomą nuo Lenkijos, nutarė vainikuotis Lietuvos karaliumi. Jis sukvietė 1429 m. į Lucko pilį Ukrainoje (ji tada priklausė Lietuvai) žymiausias Europos valdovas įvairiems tarptautiniams reikalams aptarti. Vokietijos imperatorius Sigismundas pažadėjo Vytautui atsiųsti karaliaus vainiką. Jogaila tam pritarė, bet lenkai pasipriešino. Vytautas paskyrė vainikavimo iškilmes 1430 m. rugsėjo 8 d. Vilniuje, bet lenkai užpuolė vokiečių pasiuntinius ir karūnas, skirtas Vytautui ir jo žmonai Julijonai, pagrobė. Vainikavimas buvo atidėtas, tik Vytautas jo nebesulaukė. Mirė Trakuose 1430 m. spalio 27 d., būdamas 80 metų.

Vytautas buvo mažo ūgio, bet labai didelių gabumų žmogus. Darbštus, energingas, taupus, tačiau vaišingas ir dosnus. Be lietuvių kalbos mokėjo gudiškai, lenkiškai, vokiškai, totoriškai, suprato lotynišką raštą. Jis buvo žymiausias valdovas to laiko Europoje, o mūsų istorijoje įgijo Didžiojo vardą. Vytautas sakydavo, kad jam patinka tokie žmonės, kurie mažai kalba, bet daug dirba. Atmintini jo žodžiai: „Laiko nustoja tas, kuris jo laukia“, ir „Gerumu ir žvėrį pikčiausią prijaukinsi“.

Jo laikais Lietuvos sienos siekė šiaurėje Baltijos jūrą, pietuose – Juodąją jūrą, vakaruose – vokiečių pagrobtas prūsų žemes, o rytuose – Maskvos apylinkes.

Pasiskaityti: Maironio „Vytautas pas kryžiuočius“, „Kęstučio mirtis“ ir B. Sruogos „Milžino paunksmė“.

Gyventojai ir luomai

Viduramžiais Europoje, taigi ir Lietuvoje, buvo susidariusi ekonominė ir socialinė santvarka, vadinama feodalizmu. (Viduramžiais Lietuvos istorijoje laikomas laikotarpis nuo XIII a. iki 1492 m., bet luominė santvarka buvo įstatymų panaikinta tik 1920 m. Lietuvos Steigiamajame seime.) Šitoje santvarkoje visa žemė skaitėsi valdovo nuosavybe. Gyventojai skirstėsi į **luomus**. Priklausymas luomams buvo paveldimas, išskyrus dvasiškius. Kiekvieno luomo žmonės tvarkėsi pagal skirtingus įstatymus, jų teisės buvo nevienodos. (Tuo luomai skiriasi nuo šių laikų klasių: įvairių klasių žmonės yra lygūs prieš įstatymus, tik jų ekonominė padėtis, darbo rūšis ir kt., nevienoda – plg. high society, upper, middle, lower class, ruling, working class.)

Buvo šie luomai: dvasiškija, kilmingieji, miestiečiai ir valstiečiai.

Dvasiškijos pareigos valstybei buvo sielovada ir malda, Jie valdė dvarus, bet nemokėjo mokesčių valstybei.

Kilmingieji: a) valdovas, laikomas pirmuoju tarp lygių, b) kunigaikščiai, c) didikai, d) bajorai (jų buvo daugiausia). Nors jų visų teisės buvo vienodos, bet kas turtingesnis, tas buvo galingesnis. Šio luomo vyrai buvo kariai, riteriai, vadovavo kariuomenei. Dalyvaudami seimuose, jie reiškėsi krašto valdyme. Valdė dvarus, iš kurių gyveno. Privalėjo mokėti mokesčius valstybei.

Tiktai dvasiškųjų ir kilmingųjų luomų žmonės buvo laikomi piliečiais. Tai buvo aukštieji, valdantieji luomai (ruling class).

Miestiečiai – pirkliai bei amatininkai – daugiausia vokiečiai ir žydai, tvarkėsi pagal savo įstatymus, mokėjo mokesčius valstybei.

Valstiečiai buvo gausiausi. Jie turėjo maitinti, aprūpinti visą kraštą, dirbo juodą darbą (working class). Ilgainiui neturtingieji atsidūrė kilmingųjų žinioje. Dauguma jų virto baudžiauninkais. Baudžiauninkai gyveno dvaruose, kur jie turėjo savo sodybas su laukais, dirbo savo pono žemę, nuo kurios neturėjo teisės pasitraukti. Už nusižengimus juos baudė jų ponai. Baudžiauninkai privalėjo atidirbti dvarui tam tikrą dienų skaičių savaitėje. Su laiku tų dienų skaičius didėjo, baudžiava sunkėjo. Valstietis darėsi kaip ir pono nuosavybė. Savo darbu valstiečiai apmokėdavo kilmingųjų mokesčius valstybei.

Be baudžiauninkų, priskirtų prie žemės, buvo ir laisvų valstiečių, varganų bežemių, dvaro tarnų. Vergų Lietuvos Didžiojoje kunigaikštijoje nebuvo.

Švitrigaila (1430-1432) ir Žygimantas (1432-1440)

Lietuvos kunigaikščiai ir bajorai, be lenkų dalyvavimo, išsirinko didžiuoju kunigaikščiu Jogailos brolių Švitrigailą, kuris visai atskyrė Lietuvą nuo Lenkijos. Jogaila tam pritarė.

Bet lenkai sukurstė Švitrigailos priešus, pašalino jį nuo sosto ir išrinko jo pusbrolių Žygimantą Kęstutaitį. Lietuva vėl susirišo su Lenkija. Žygimantas pasižadėjo nuo jos nesiskirti, o bajorams suteikė naujų privilegijų.

Švitrigaila nerimo. Pabėgęs iš nelaisvės susirado rėmėjų ir su kariuomene įžengė į Lietuvą, džiaugsmingai gyventojų sutiktas. Žygimantas sutelkė savo šalininkus ir 1435 m. vasarą netoli Ukmergės įvyko kautynės: Švitrigaila buvo nugalėtas ir priverstas pasitraukti iš Lietuvos. Žygimantas neilgai išsilaikė didžiojo kunigaikščio soste: jo priešai nužudė jį Trakų pilyje.

Kazimieras Jogailaitis (1440-1492)

1434 m. Krokuvoje mirė Jogaila. Jo vietą Lenkijoje užėmė vyresnysis sūnus Vladislovas. Lietuviai, lenkams nedalyvaujant, iškilmingai pasodino Gedimino soste jaunesnįjį Jogailos sūnų 13 metų Kazimierą. Už jį valdė Ponų Taryba su Jonu Goštautu priešakyje. Netrukus, 1444 m. kovoje prieš turkus, žuvo Lenkijos karalius Vladislovas. Lenkai pasikvietė Kazimierą. Ponų Taryba išleido Kazimierą į Lenkiją su sąlyga, kad būtų užtikrintas Lietuvos nepriklausomumas nuo Lenkijos. 1447 m. Kazimieras išleido privilegiją, raštą, kuriuo pažadėjo, kad lenkai nesikiš į Lietuvos reikalus, negalės įsigyti Lietuvoje žemių, bet už tai atidavė valstiečius didesnei bajorų galiai. Kurį laiką besiformavusi baudžiava buvo patvirtinta įstatymu.

Ilgas Kazimiero viešpatavimas buvo Lietuvai ramus, be karų ir riaušių, žmonės galėjo gyventi ir dirbti be rūpesčių. Didysis kunigaikštis gyveno daugiausia Lenkijoje ir nepasirūpino tinkamai apsaugoti Lietuvos sienų nuo augančios Maskvos galybės. Bet Goštauto pastangomis Lietuvos teritorija pasiekė didžiausią plotą. Ryšiai su Vakarų Europa plito, gyvėjo prekyba. Lietuvą pradėjo veikti naujos įtakos. Kazimieras mirė 1492 m. (tais metais Kolumbas atrado Ameriką).

Aleksandras (1492-1506)

Kazimieras Jogailaitis buvo numatęs savo įpėdiniu Lietuvoje sūnų Kazimierą, bet šis mirė jaunas (vėliau buvo paskelbtas šventuoju – Lietuvos globėju). Kitas sūnus, Jonas Albrechtas, tapo Lenkijos karaliumi, o jo brolis Aleksandras – Lietuvos didžiuoju kunigaikščiu. Maskva pasinaudojo Lietuvos atsiskyrimu nuo Lenkijos ir atplėšė nuo Lietuvos daug žemių rytuose. Nesustabdė rusų ir Aleksandro vedybos su Maskvos kunigaikščio dukterimi Elena. Taip pat totoriai buvo giliai įsiveržę į mūsų kraštą, padarydami jam daug žalos.

Kai mirė Jonas Albrechtas, lenkai pasikvietė Aleksandrą į Lenkijos sostą. Vėl abi valstybės gavo

bendrą valdovą. Lietuvą tvarkė Ponų Taryba. Valdovo teisės buvo sumažintos.

Žygimantas Senasis (1506-1548)

Žygimantas, iškilmingai vainikuotas Vilniuje didžiuoju kunigaikščiu, užėmė ir brolio vietą Lenkijoje, priėmęs Lenkijos karaliaus vainiką. Tai buvo rūpestingas ir protingas valdovas. Kartu su žmona karaliene Bona Sforza, itale, kultūrinio kraštą, kėlė ūkį. Podaugėjo mokyklų, 1529 m. išleistas Lietuvos Statutas, tuo laiku pažangiausias įstatymų rinkinys visoje Europoje.

Žygimantui valdant, iširo kryžiuočių ordinas. Jo viršininkas kunigaikštis Albrechtas atsisakė vienuolio apžadų ir priėmė Martyno Liuterio mokslą (protestantų tikėjimą), paskelbtą 1517 m. Juo pasekė dauguma kryžiuočių. Buvo sukurta pasaulietiška Prūsijos valstybė.

Protestantizmas sparčiai plito ir Lietuvoje.

Žygimantas Augustas (1544-1572)

Žygimantas Augustas buvo paskutinis gediminaitis.

Užaugęs Krokuvoje motinos karalienės italės Bonos ir svetimtaučių dvariškių įtakoje, mėgo prabangą, renesanso kultūrą bei papročius. Vilnius garsėjo Europoje kaip puošnus centras, kuriame susitikdavo žmonės iš Rytų ir Vakarų, kur klestėjo prekyba ir menas.

Artimiausi valdovo patarėjai buvo kunigaikščiai Radvilai. Žygimantas Augustas prieš tėvų valią vedė gražuolę Barbarą Radvilaite, Mikalojaus Radvilos Rudojo seserį.

1548 m. Žygimantui Senajam mirus, Žygimantas Augustas paveldėjo tėvo sostą ir daugiau gyveno Krokuvoje. Valstybės reikalais rūpinosi Mikalojus Radvila Juodasis, kuris buvo Lietuvos kancleris (ministras pirmininkas) bei Vilniaus vaivada (gubernatorius).

Lietuvoje buvo pertvarkyti teismai, išleista antroji garsaus Lietuvos Statuto laida, naujai sutvarkyta kariuomenė, suregistruoti miškai. Didžiojo kunigaikščio dvaruose pravesta svarbi žemės reforma, vadinama valakų reforma, pagarsėjusi Europoje kaip drąsus buvusios tvarkos pakeitimas. Kiekvienam valstiečiui buvo paskirta po vieną valaką žemės (valakas lygus maždaug 21,5 hektarui arba apie 53 akrus). Valstiečiai baudžiauninkai buvo perkelti gyventi į kaimus, seniau vyravo viensėdžiai.

Radvilai rūpinosi kelti krašte švietimą ir kultūrą, platino protestantų tikėjimą (reformaciją), katalikybė ėmė nykti.

Nuolatiniai Maskvos puolimai labai vargino kraštą, bajorai nepajėgė pakelti mokesčių naštos. Lenkai sutiko duoti pagalbą tik su sąlyga, kad būtų sudaryta Lietuvos-Lenkijos unija.

Ilgai ėjo derybos seimuose, lietuviai priešinosi, bet 1569 m. Liubline buvo pasirašytas naujos unijos aktas. Pagrindiniai dėsniai buvo: 1) Lietuva ir Lenkija sudaro jungtinę respubliką (federaciją); 2) bendras lietuvių ir lenkų seimas kartu renka Lenkijos karalių ir Lietuvos didįjį kunigaikštį, kuris abiem titulais vainikuojamas tiktai Krokuvoje; 3) bendri pinigai; 4) bendra užsienio politika. Tačiau Lietuva išlaiko atskirą valstybingumą, savus ministrus, administraciją, teismus (Lietuvos Statutą), savo kariuomenę ir seimus.

Po Liublino unijos lietuviai ir lenkai gynėsi drauge nuo priešų. Daugėjo mišrių vedybų. Lenkams buvo leista įsigyti žemės Lietuvoje, o lietuviams – Lenkijoje. Mūsų aukštajame luome ėmė vyrauti lenkų kalba. Ji buvo brukama ir bažnyčiose, nes kunigai daugiausiai buvo lenkai.

Žygimantui Augustui mirus, bajorai seime išrinko valdovu Prancūzijos karalaitį **Henriką Valois**. Jis pažadėjo nieko nespřesti be bajorų sutikimo, sumokėti valstybės skolas ir kt. Po kelių mėnesių, neišpildęs pažadų, jis pabėgo į Prancūziją.

Steponas Batoras (1576-1586)

1576 m. valdovu išrinktas Vengrijos kunigaikštis Steponas Batoras. Jis buvo išmintingas ir teisingas vyras, nuoširdžiai rūpinosi Lietuvos reikalais, sutvarkė finansus, suvaldė sauvaliaujančius bajorus. Sėkmingai kovojo su rusais ir atsiėmė dalį prarastų žemių. Buvo tolerantiškas visoms

tikyboms ir sakydavo: „Esu žmonių, ne sąžinių karalius”.

Lietuvoje, kaip ir Vakarų Europoje, prasidėjo katalikų kova prieš reformaciją. Vilniaus vyskupas Protasevičius pakvietė į Lietuvą jėzuitus, kurie siekė atstatyti katalikybę. Jie įkūrė Vilniaus kolegiją, kuri 1579 m. tapo Akademija – universitetu. Tai buvo pirmoji aukštoji mokykla Rytų Europoje (Maskvoje pirmasis universitetas įkurtas tik 1755 m.). Mokslas buvo dėstomas lotyniškai. Katalikai pradėjo leisti tikybinio turinio knygas lietuvių kalba. Krikščionybei sustiprinti ir lietuvybei iškelti didelių nuopelnų turėjo žemaičių vyskupas Merkelis Giedraitis.

Pasiskaityti: B. Sruogos „Radvila Perkūnas”.

Vazų dinastijos valdovai (1587-1667)

Po Stepono Batoro mirties bajorai išrinko Švedijos karalaitį **Zigmantą Vazą (1587-1633)**.

Zigmantas Vaza buvo negabus garbėtroška. Jis įtraukė Lietuvą į karus su Švedija, nes norėjo užimti savo tėvo sostą. Švedai buvo protestantai, o Zigmantas – uolus katalikas.

Nepaisant Lietuvos kanclerio Leono Sapiegos atkalbinėjimų, Zigmantas sumanė įvesti katalikybę Maskvoje. Prasidėjo Lietuvai nuostolingi karai, kurie tęsėsi ir Zigmanto Vazos **sūnui Vladislovui (1633-1648)** valdant Lietuvą ir Lenkiją.

Nuo Vytauto laikų visi karai vyko Lietuvos pakraščiuose. Vilniaus, Kauno, Gardino apylinkės ir Žemaitija jų neįjutė. Žmonės gyveno ramiai, miestai buvo turtingi, pasipuošę puikiomis bažnyčiomis ir pilimis. Vilnius garsėjo savo mokslo židiniu. Bajorų sūnūs vyko į Vakarų Europos universitetus ir iš ten nešė į savo kraštą kultūrą, meną, švietimą. Dauguma bajorų žodžiu ir raštu vartojo to meto tarptautinę lotynų kalbą. Tikybinę neapykantą tarp katalikų, protestantų ir stačiatikių tramdė didysis Lietuvos kancleris Leonas Sapiega. Jis išleido trečią Lietuvos Statuto laidą, kuria sustiprino Lietuvos savarankumą.

Vladislovui Vazai mirus, seimas bendru valdovu išrinko jo brolių **Joną Kazimierą (1648-1669)**. Faktinis Lietuvos valdovas buvo Vilniaus vaivada ir didysis etmonas (kariuomenės vadas) Jonušas Radvila.

Maskvos caras su milžiniška armija patraukė į Lietuvą ir Lenkiją. 1655 m. vasarą rusai pasirodė prie Vilniaus. Gyventojai bėgo kas į miškus, kas į Prūsus. Rusai žudė žmones, tūkstančius gabeno į Rusijos gilumą – moteris, senius, vaikus pardavinėjo į vergiją. Vežėsi daugybę turto, degino miestus ir kaimus. Krito Vilnius, Kaunas, Gardinas. Caras iškilmingai įvažiavo į mūsų sostinę.

Lietuvos didysis etmonas Jonušas Radvila neužimtoje krašto dalyje rinko kariuomenę. Iš šiaurės puolė švedai. Radvila savo pilyje Kėdainiuose pasirašė su švedais sutartį: Lietuva nutraukia uniją su Lenkija, jungiasi su Švedija, o švedai pažada išvaryti rusus. Bet karas tęsėsi, švedai ir rusai niokojo kraštą. Mirus Radvilai nebeliko Lietuvos gynėjo. Okupacija tęsėsi 13 metų. Plito badas, ligos, marai naikino ištisas sodybas. Jonas Kazimieras abdikavo.

Karui pasibaigus, palengva ėmė grįžti tvarka, bet jau niekad Lietuva nepasiekė tokios gerovės, kokia buvo prieš tą baisiąją invaziją. Unijos ryšiai su Lenkija atstatyti. Dažnėjo panaudojimas „veto” teisės, kad vienam iš seimo narių ištarus „veto” (neleidžiu), joks nutarimas negalėjo būti priimtas. Bajorai džiaugėsi tokia anarchija, vadindami ją savo „aukso laisve”.

LIETUVOS SILPNĖJIMAS

Nusivylę svetimais valdovais, Lietuvos ir Lenkijos bajorai pasirinko gediminaitį **Mykolą Kaributą Visnioveckį (1669-1673)**. Jis įvėlė Lietuvą į lenkų karą prieš turkus.

Lenkų karvedys **Jonas Sobieskis**, sustabdęs turkų brovimąsi į Lenkiją, valdovui mirus, buvo išrinktas karalium ir Lietuvos didžiuoju kunigaikščiu **(1673-1696)**.

Didikai stengėsi sekti Vakarų Europos turtuolių prabanga. Statydinosi puikius rūmus, bažnyčias, pirkinėjo brangius baldus, rūbus, meno kūrinius, laikė daugybę tarnų, nuosavus kariuomenės dalinius.

Įsigalėjo Pacų šeima. Jų pastangomis atsirado Lietuvoje nuostabaus grožio baroko stiliaus bažnyčios: Vilniuje Šv. Petro ir Povilo (tai buvo dėkingumas Dievui už išvadavimą nuo rusų) ir Pažaislio vienuolynas prie Kauno.

Bet tokiam plačiam gyvenimui reikėjo pinigų, tad valstiečiai buvo vis daugiau apkraunami darbu ir mokesčiais. Baudžiava sunkėjo, augo valstiečių vargas ir išnaudojimas.

Joną Sobieski pakeitė vokietis – Saksonijos kunigaikštis **Augustas II Saksas (1697-1733)**. Jo sostinę Dresdeną iki šiol puošia trys herbai: Saksonijos, Lenkijos ir Lietuvos (Vytis). Bajorai pešėsi seimuose. Plito papirkinėjimai, anarchija. Iš Lietuvos didikų tarpo iškilo Vilniaus vaivada ir didysis etmonas Kazimieras Sapiega, kuris siekė Lietuvą atskirti nuo Lenkijos.

Tuo tarpu Maskvoje įsiviešpatavo caras Petras I. Jis pavadino savo valstybę Rusijos imperija ir plėtė jos sienas, verždamasis prie Baltijos jūros. Jos pakraštyje pastatė naują sostinę – Peterburgą (Leningradą). Atvykęs į Lietuvą 1701 m. Biržų pilį pasirašė su Augustu II sutartį kovai prieš Švedijos karalių. Prasidėjo Didysis šiaurės karas, nusiaubęs ir Lietuvą. Po karo vėl sekė badas ir didysis maras.

Prie Augusto II sūnaus **Augusto III Sakso (1733-1763)** tvarka nepagerėjo. Didikai tebepuotavo, moralė ir mokslas nusmuko. Iš rytų užaugo Rusijos imperija, o iš vakarų – Prūsijos karalija. Abu kaimynai vienas su kitu kariavo ir jų kariuomenės saivališkai žygiavo per Lietuvą. Lietuva nustojo daug turto.

Stanislovas Augustas IV Poniatovskis (1764-1795)

Suirutės metu atsirado patriotų, kurie ėmėsi gražinti tvarką. Jie stengėsi sumažinti bajorų anarchiją, sustiprinti valdovo galią. Susidarė dvi srovės (partijos): vienai vadovavo Gedimino palikuonys Čartoriskiai, antrajai – lenkų didikai. Seimas išrinko Lenkijos karaliumi ir didžiuoju Lietuvos kunigaikščiu **Stanislovą Augustą IV Poniatovskį**, Čartoriskių giminaitį. Rusijos carienė Kotryna II kišosi į valstybės reikalus. Įvesta rusų kariuomenė.

1768 m. susidarė konfederacija (ginkluotas bajorų susibūrimas). Ji gynė katalikų tikėjimą ir bajorų teises, norėjo išvartyti rusus, bet buvo žiauriai rusų numalšinta.

Naudodamiesi netvarka krašte, **1772 m.** Rusijos, Prūsijos ir Austrijos valdovai pasidalino Lenkijos ir Lietuvos valstybę: Prūsijai teko vakarinė Lenkijos dalis, Austrijai – pietinė, o Rusijai Lietuvos rytų pakraštys. Likusiose žemėse palikta senoji tvarka.

Taip įvyko pirmasis **Lietuvos-Lenkijos padalinimas**.

Patirtoji nelaimė privertė vyriausybę siekti reformų. Stanislovas Augustas, nors silpnos valios, rūpinosi krašto likimu. Buvo sudaryta Nuolatinė Komisija valstybės reikalams tvarkyti.

Visų pirma pasirūpinta pakelti švietimą. Pertvarkytas Vilniaus universitetas, pristeigta mokyklų, į kurias buvo nemokamai priimami neturtingi vaikai, net valstiečiai. Vilniuje ir Gardine įsteigtos karo, medicinos ir veterinarijos mokyklos. Pražydo menas, veikė teatrai ir karaliaus dvare baletas. Sutvarkyta kariuomenė.

Ukio ministras Antanas Tyzenhauzas rūpinosi pramonės kūrimu. Jis prisikvietė iš užsienio specialistų (gaminta nuo smulkiausių dalykų iki puikių baldų ir puošnių karietų). Gerėjo žemės ūkis, buvo tiesiami keliai, gyvėjo prekyba.

Pagarsėjo iš valstiečių kilęs architektas Laurynas Stuoka-Gucevičius. Jis įamžino tą trumpą atgijimo laikotarpį neoklasikinio stiliaus pastatais, jų tarpe ir didinga Vilniaus katedra.

Rusija, užimta karu su Turkija, kurį laiką mažiau dėmesio kreipė į mūsų kraštą, bet buvo nepatenkinta krašto stiprėjimu ir **1793 m.** įvyko **antrasis Lietuvos-Lenkijos padalinimas**. Rusija vėl okupavo dalį likusių Lietuvos rytinių žemių, Prūsija – Lenkijos. Rusijos pasiuntinys Varšuvoje kontroliavo visus valdžios veiksmus.

Per trumpą reformų laiką mūsų krašte užaugo apsišvietusi patriotinė jaunimo karta. Skaudžiai pajutusi pavojų nepriklausomybei, 1794 m. sukilo ginti tėvynės.

Bendram Lietuvos ir Lenkijos sukilimui vadovavo iš Lietuvos kilęs generolas Tadas Kosciuszka,

kuris jaunystėje dalyvavo JAV nepriklausomybės kovose, būdamas Washingtono adjutantu. Savo atsišaukimais jis kvietė vyrus imtis ginklo, žadėjo palengvinimų valstiečiams. (Pirmą kartą valdžia leido atsišaukimus lietuvių kalba.) Trūko ginklų, tai savanoriai su menkais šautuvais ir dalgiais jungėsi prie reguliarios kariuomenės. Rusai sutraukė milžinišką armiją ir sutriuškino sukilėlius. Kosciūška pateko rusams į nelaisvę. Iš jos išleistas emigravo į Šveicariją ir ten mirė.

1795 m. Rusija, Prūsija ir Austrija **trečią ir paskutinį kartą pasidalino Lietuvos-Lenkijos valstybę.** Likusi Lietuvos dalis atiteko Rusijai. Stanislovas Augustas atsisakė sosto.

Taip pasibaigė Lietuvos Didžiosios kunigaikštijos nepriklausomybė. Rusijos caras pasisavino titulą: Visos Rusijos imperatorius, Lenkijos karalius, Lietuvos Didysis kunigaikštis, Žemaitijos, Suomijos kunigaikštis.

Mažosios (Prūsų) Lietuvos likimas

Vieną aisčių dalį, prūsus, jau XIII a. buvo užkariavę vokiečiai – kryžiuočių ordinas. Vokiečiai pasisavino ne tik kraštą, bet ir jo vardą Prūsiją. Gyventojus priverstė priimti katalikų tikėjimą ir jiems tarnauti.

XVI a. kryžiuočių ordino magistras Albrechtas, atsisakęs vienuolio pažadų, sukūrė pasaulietišką Prūsijos valstybę. Albrechtas įvedė į bažnyčią gyvenamo krašto žmonių kalbas. Senųjų prūsų palikuonys ilgai išlaikė savo kalbą ir papročius. Naujas protestantų tikėjimas jiems buvo aiškinamas lietuviškai, valdžios įsakymai skelbiami lietuvių kalba. Karaliaučiuje įsteigtas universitetas, kuriame studijavo daug lietuvių, vėliau ir didysis filosofas Emanuelis Kantas. Savo lėšomis Albrechtas išleido protestantams pirmąją knygą lietuvių kalba, Martyno Mažvydo „Katekizmą“ 1547 m.

Mažojoje Lietuvoje gyveno didysis lietuvių poetas Kristijonas Donelaitis (1714-1780), parašęs veikalą „Metus“, kuris prilygsta pasaulinės literatūros šedevrams.

XVII ir XVIII a. kraštą nusiaubė maras. Vokiečių valdžia gabenė į Prūsų Lietuvą kolonistus vokiečius. Sustiprėjo prūsų lietuvių vokietinimas, lietuvių kalba pašalinta iš mokyklų.

Mažoji Lietuva per 700 metų atskirta nuo Lietuvos, būdama kitos valstybės dalimi ir skirtingo tikėjimo, nepamiršo senosios tėvynės ir palaikė su ja ryšius.

LIETUVA RUSŲ OKUPACIJOJE (1795-1915)

Rusai įveda savo tvarką

Po trečiojo Lietuvos padalinimo rusų valdžia pašalino buvusius Lietuvos Didžiosios kunigaikštijos pareigūnus. Jų vieton prisiuntė rusų valdininkų, panaikino Lietuvos kariuomenę ir įvedė rusų įgulas. Vietoje senų vaivadijų ir Žemaičių seniūnijos suskirstė kraštą į gubernijas, kurias valdė gubernatoriai. Didžiojo kunigaikščio dvarus išdalino rusams.

Baudžiava pasunkėjo

Nors Lietuvos bajorai išnaudojo valstiečius, kurie jiems žemę dirbo, bet Rusijos baudžiava buvo dar sunkesnė: ten savininkai galėjo baudžiauninkus pardavinėti, atskirdami šeimos narius, keisdami juos į šunis ar pralošdami kortomis. Baudžiauninkai maža kuo skyrėsi nuo vergų. Lietuvos bajorai, netekę valstybinio darbo, pradėjo dar daugiau reikalauti iš savo valstiečių. Jauni vyrai buvo imami į kariuomenę prievarta ir tarnyba truko 25 metus, dažniausiai Rusijos gilumoje. Prasidėjo rusinimas.

Napoleonas Bonapartas Lietuvoje

XIX a. pradžioje Prancūzijoje iškilo imperatorius Napoleonas Bonapartas. Jam bekariaujant su Rusijos caru Aleksandru 1, Lietuvos patriotai stengėsi gauti iš jo pagalbos išvaduoti Lietuvą iš Rusijos okupacijos. Skubiai buvo organizuojami Lietuvos pulkai.

1812 m. birželio mėnesį Napoleonas įžengė į Lietuvą su didžiausia iki to laiko istorijoje žinoma armija. Persikėlęs per Nemuną ties Kaunu, vyko pro Vilnių į Maskvą. Lietuvos visuomenė, tikėdamasi išsivaduoti iš rusų, kaip galėdama rėmė, maitino žygiuojančių prancūzų armiją. Tačiau dideli atstumai, neįprastai ankstyva ir šalta žiema sutrukdė Napoleonui nukariauti Rusiją. Su savo armijos likučiais jis buvo priverstas trauktis atgal.

Napoleonui pralaimėjus, į Lietuvą grįžo rusai.

Suvalkija liko priskirta prie Lenkijos. Ten įvedus Napoleono Kodeksą (įstatymus), 1807 m. panaikinta baudžiava.

Vilniaus universitetas palaiko laisvės troškimą

Vilniaus universitetas keletą amžių buvo vieninteliu švietimo centru Rytų Europoje. Iš Vakarų Europos buvo sutelkti žymūs mokslininkai, garsėjo ir savieji. Turėjo vieną iš geriausių Europoje observatorijų, botanikos sodą ir kitus mokslinius įrengimus. Mokslas buvo dėstomas lotynų ir jau lenkų kalbomis, nors buvo bandymų įvesti ir lietuvių kalbą. Prie universiteto veikė Edukacinė Komisija – pati pirmoji švietimo ministerija pasauly. Universiteto žiniai buvo pavestos visos mokyklos, buvusios Didžiosios kunigaikštijos teritorijoje. Nors mokslas buvo dėstomas ne lietuviškai, bet universitetas skleidė laisvės, baudžios panaikinimo ir žmonių lygybės idėjas. Vilniuje susibūrė daug gabaus jaunimo. Čia studijavo S. Daukantas, S. Stanevičius, A. Mickevičius (kuris rašė lenkiškai, bet savo raštais reiškė didelę meilę Lietuvai) ir kiti.

1831 metų sukilimas prieš rusus

1830 m. vyko revoliucijos Prancūzijoje ir kitur. Pavergtos tautos veržėsi išsivaduoti iš svetimųjų priespaudos ar savo valdžios neteisimumo. Sukilo prieš rusus lenkai, o 1831 m. pradžioje ir lietuviai. Pirmieji griebėsi ginklo žemaičiai, juos sekė visa Lietuva. Tarp sukilėlių vadų pasižymėjo jauna, karšta patriotė, grafaitė Emilija Plateraitė. Ji kovojo su rusais greta vyrų, savo drąsa juos pralenkdama. Emilija atidavė savo gyvybę už Lietuvos laisvę.

Tačiau rusai sutraukė didžiulę armiją ir sukilimą negailestingai numalšino. Caras Mikalojus I 1832 m. uždarė Vilniaus universitetą, o 1840 m. panaikino garsųjį Lietuvos Statutą, įvesdamas Rusijos įstatymus. Buvo uždaromos bažnyčios, vienuolynai, statomos rusų cerkvės. Daug sukilėlių žuvo kalėjimuose, Sibire, daug jų emigravo į užsienį. Sukilėlių dvarai ir kaimai buvo atiduodami rusams kolonistams.

1861 m. panaikinama baudžiava

XIX a. pradžioje valstiečių baudžiava buvo panaikinta jau visoje Europoje, likusi tik Rusijoje. Kai kurie Lietuvos bajorai patys reikalavo laisvės valstiečiams, ir caras Aleksandras II buvo priverstas paskelbti baudžios panaikinimo manifestą 1861 m. Valstiečiai buvo atleisti nuo priklausomybės ponams. Jų sodybos bei laukai pripažinti jų nuosavybe, tik jie turėjo per 49½ metų juos išpirkti. Valstiečiai gavo asmens laisvę, bet jų materialinė padėtis nedaug tepagerėjo: slėgė mokesčiai, gautoji žemė dalinama vaikams nebegalėjo šeimų išmaitinti. Prasidėjo emigracija į užsienį, į JAV ir kitur.

1863 metų sukilimas

Sunki rusų priespauda privertė 1863 m. lietuvius ir lenkus vėl sukilti. Kadangi savo kariuomenės nebuvo, sukilėliai būriais organizavosi miškuose. Gyventojai juos aprūpindavo maistu, drabužiais, moterys slaugė ligonius ir sužeistuosius, eidavo ryšininkų pareigas. Ginklai buvo primityvūs, dažnai medžiokliniai šautuvai, pistoletai ar net kaip Kosciuškos laikais – dalgiai. Žymiausi vadai – Kostas Kalinauskas, Zigmantas Sierakauskas, kun. Antanas Mackevičius ir kiti buvo pilni entuziazmo. Prie jų noromis dėjosi jaunimas – bajoraičiai ir valstiečiai. Bet karo veiksmams plano nebuvo, vyko tik atskiri susidūrimai su reguliaria rusų kariuomene. Po kelių mėnesių miškuose besislapstą sukilėliai buvo

nugalėti, daugelis jų pateko į kalėjimus ar buvo ištremti į Sibirą, vadai pakarti. Vilniaus generalgubernatorius Muravjovas net gavo koriko pravardę. Vėl daug sodybų, dvarų sudeginta, žemė atimta iš savininkų ir išdalinta rusams kolonistams. Mokyklose leista tik rusų kalba, proteguojami stačiatikiai, o katalikai sunkiai gaudavo darbą.

Didžiausi lietuvių tautos žadintojai tos žiaurios priespaudos laikais buvo Lietuvos istorijos autorius Simonas Daukantas ir Žemaičių vyskupas Motiejus Valančius.

1864 metais rusų valdžia draudžia lietuvišką raštą

Rusų valdžia pasiryžo prievarta surusinti Lietuvą. Pavartojo niekur kitur negirdėtą žiaurią priemonę – uždraudė lietuvišką raštą lotynų raidėmis, liepė vartoti rusiškas raides. Tuo norėta pripratinti prie skaitymo ir rašymo rusiškai. Prasidėjo atkakli tautos kova prieš tokį spaudimą. Tėvai vengė siųsti vaikus į rusiškas mokyklas, slapta mokė namuose. Nebuvo knygų, vadovėlių, teko mokytis iš draudžiamųjų maldaknygių. Lietuviški raštai buvo spausdinami Mažojoje Lietuvoje. Nors ir grėsė didelės bausmės (ištremimas į Sibirą) bei suėmimai, bet pasišventę knygnešiai slapta per Vokietijos sieną gabendavo lietuviškas knygas į Lietuvą ir platindavo jas po kraštą. Per 40 spaudos draudimo metų Lietuvoje raštingumas buvo didesnis negu Rusijoje ar kituose kraštuose. (Rusijoje raštingų žmonių buvo tik 21%, Ispanijoje – 47%, o Lietuvoje – 48%.)

Lietuvių tautinis atgimimas

XIX a. Europoje gyvai reiškėsi tautiniai sąjūdžiai. Pavergtos tautos siekė išsivaduoti iš svetimų okupacijų, pvz. graikai išsikovojo laisvę iš turkų, airiai bandė išsilaisvinti iš anglų. Ir lietuvių tautoje brendo laisvės troškimas. Jau Vilniaus universiteto auklėtiniai skleidė tą idėją, bet organizuotą sąjūdį pradėjo laikraštis „Aušra“. Ji ėjo trumpai, tik 1883-1886 m., bet turėjo didelės įtakos visam kraštui. Dr. Jonas Basanavičius ir kiti aušrininkai aiškino, kad lietuvių tauta senovėje turėjo didelę ir galingą valstybę, kad jos kalba turtinga ir sena, kad užguiti ir prislėgti lietuviai turi teisę būti laisvi. „Aušra“ buvo spausdinama Mažojoje Lietuvoje, Ragainės ir Tilžės miestuose, o knygnešiai ją platino po visą Lietuvą. Aušrininkas Jonas Šliūpas, emigravęs į JAV, čia laisvame krašte leido lietuviškas knygas ir laikraščius („Unija“, „Apszwietą“ ir kt.). „Aušrai“ sustojus eiti, buvo leidžiami kiti laikraščiai, iš kurių didžiausios įtakos turėjo Vinco Kudirkos redaguojamas „Varpas“. Prūsų lietuvius žadino rašytojas Vydūnas (Vilius Storosta).

Kražių skerdynės ir jų byla

Prasidėjus lietuvių tautiniam atgimimui, padidėjo ir jų persekiojimas. Rusai ėmė uždarinėti ir net griauti bažnyčias. Valdžiai nutarus panaikinti Kražių vienuolyną, bažnyčią ir kapines, 1893 m. bažnyčioje susirinkę beginkliai žmonės bandė savo buvimu pasipriešinti bažnyčios uždarymui. Žandarai ir kazokai labai žiauriai ėmė žmones vaikyti, juos plakdami, kapodami kardais.

Daug žmonių nukentėjo. Gubernatoriaus leidimu kazokai siautė miestelyje, plakdami žmones, išniekindami moteris.

Visuomenės pasipiktinimas tokiomis valdžios priemonėmis buvo toks didelis, kad po metų vykusioje Kražių gynėjų byloje juos gynė žymiausi Rusijos advokatai nemokamai. Jie reikalavo nubausti administraciją, kuri užpuolus nekaltus besimeldžiančius žmones, savivaliavo ir darė gėdą Rusijai prieš visą pasaulį.

Kražių įvykių reikšmė buvo didelė tautiškajam judėjimui. Rusų žiaurumas parodė priespaudos jungą, o laimingas bylos pasibaigimas padrąsino lietuvius dar griežčiau kovoti su priespauda. (Nors teismas buvo nubaudęs gynėjus po 10 metų katogos, jiems teko kalėti tik 1 metus.)

Spaudos draudimo panaikinimas ir 1905 metų revoliucija

Lietuvių tauta taip atkakliai kovojo prieš rusinimą, kad Rusijos valdžia turėjo nusileisti ir 1904 m.

leido spausdinti lietuviškus raštus lotyniškais raidėmis. Atgijo visa Lietuva, prasidėjo spartus kultūrinis sąjūdis, augo literatūra, lietuviškoji spauda.

1905 m. prasidėjo revoliucija Rusijoje. Caras Mikalojus II buvo priverstas daryti nuolaidas, buvo net sušauktas savotiškas parlamentas „Duma“. Revoliucija palietė ir Lietuvą. Vilniuje susirinko Didysis seimas, kuriame 2000 atstovų reikalavo Lietuvai autonomijos, lygių teisių moterims, teisės steigti lietuviškas mokyklas ir kt. Išaugo susipratusi lietuviška šviesuomenė.

Pirmasis pasaulinis karas (1914-1918)

Pirmasis pasaulinis karas skaudžiai palietė Lietuvą.

1915 m. vasarą vokiečių kariuomenė okupavo Lietuvą. Traukdamiesi rusai išgabeno daugybę turto, šimtus tūkstančių žmonių išvarė į Rusijos gilumą. Sudegė daug miestų, miestelių, sodybų. Vokiečiai uždėjo pasilikusiems krašte gyventojams nepakeliamus mokesčius, ėmė maistą, gyvulius, miško medžiagą ir kt. Suvaržė bet kokią veiklą, už mažiausią nusizengimą baudė kalėjimais ir mirtimi. Kraštas liko visai nualintas. Žmonės badavo, trūko visokių prekių, net druskos, degtukų. Plito ligos.

Karas nuvargino ir kariaujančias valstybes. 1917 m. pavasarį Rusijoje įvyko revoliucija. Caras Mikalojus II ir jo vyriausybė buvo pašalinti, vyko vidaus kovos. 1917 m. rudenį valdžią pasigrobė bolševikai (komunistai) vadovaujami Lenino. Prasidėjo anarchija, teroras, badas. 1918 m. pavasarį tarp Vokietijos ir Rusijos pasirašyta taikos sutartis. Anglai su savo sąjungininkais nugalėjo vokiečius. Vokietijos imperatorius Vilhelmas II abdikavo. Vietoje Rusijos imperijos, kurią valdė carai, susidarė komunistinė vyriausybė, pasivadynusi Tarybų socialistinių respublikų sąjunga. Ji pavergė daug mažesnių tautų, vietoje laisvės atnešė dar didesnę priespaudą.

NEPRIKLAUSOMA LIETUVA

Lietuvos nepriklausomybės paskelbimas

Lietuvos patriotai pasinaudojo palankiai susidėjusia tarptautine padėtimi: abu galingi Lietuvos kaimynai – okupantai Rusija ir Vokietija buvo nusilpę. O 1918 m. pradžioje JAV prezidentas paskelbė deklaraciją, kuria pripažįstama tautų apsisprendimo teisė. Lietuvių tauta troško nepriklausomybės. Dar vokiečių okupacijos metu Vilniuje susidarė Lietuvių Taryba. Susižinojusi su lietuviais išėivijoje, 1918 metais vasario 16 dieną mūsų senojoje sostinėje paskelbė Lietuvos nepriklausomybę. Nepriklausomybės aktą pasirašė dr. Jonas Basanavičius ir 19 žymių veikėjų. Priimtas valstybės ženklas Vytis ir trispalvė vėliava – geltona, žalia ir raudona. Vokietija ir Rusija pripažino Lietuvos nepriklausomybę.

Susidarė pirmoji Lietuvos vyriausybė su Valstybės Tarybos prezidiumo pirmininku Antanu Smetona ir ministru pirmininku Augustinu Voldemaru. A. Voldemarui išvykus į užsienį ieškoti Lietuvai finansinės pagalbos, jį pakeitė ministras pirmininkas Mykolas Sleževičius.

Apiplėštame ir karo suvargintame krašte nelengva buvo vyriausybei paimti valdžią į savo rankas. Bet tvarkytis padėjo sąmoningi piliečiai, savanorių kariuomenė ir iš Rusijos grįžtantieji šviesuoliai, ypač jaunimas. Mūsų jauna kariuomenė atmušė besiveržiančius bolševikus, delsančius pasitraukti vokiečius ir visą Lietuvą prisijungti norėjusius lenkus. Spontaniškai kūrėsi savivaldybės, įstaigos, mokyklos. Entuziazmas ir ryžtas nugalėjo visas kliūtis.

Karą laimėjusios Vakarų Europos valstybės iš pradžių su nepasitikėjimu žiūrėjo į mažas, naujai susikūrusias valstybes – Estiją, Latviją ir Lietuvą. Bet joms buvo patogiu, kad Pabaltijys kartu su Suomija ir Lenkija sudarė lyg užtvarą nuo komunistinės Rusijos. Naujoms valstybėms buvo leista kurtis su sąlyga, kad jos sušauktų steigiamuosius seimus ir įrodytų sugebėjimą savarankiškai tvarkytis.

Lietuvos Steigiamasis seimas

Steigiamasis seimas susirinko Kaune 1920 m. gegužės 15 d. Buvo 112 atstovų: krikščionių demokratų, valstiečių liaudininkų ir socialdemokratų partijų, žydų, lenkų ir vokiečių mažumų. Rinkimuose dalyvavo dar Tautos Pažanga (tautininkai) ir Santara. Steigiamąjį seimą atidarė rašytoja Gabrielė Petkevičaitė-Bitė, liaudininkų atstovė.

Steigiamasis seimas dirbo iki 1922 m. rudens. Išleido daugiau kaip 300 įstatymų, iš kurių svarbiausi: konstitucija (rėmėsi demokratinių valdžios funkcijų padalinimo principu, t.y. seimas leidžia įstatymus, vyriausybė juos vykdo, teismas sprendžia tarp jų išskylančius konfliktus); žemės reforma; savosios valiutos įvedimas (to meto 1 litas buvo lygus 10 amerikiečių centų).

Lietuvos prezidentu išrinktas Steigiamojo seimo pirmininkas Aleksandras Stulginskis (krikščionių demokratų partijos narys).

Kai tik Steigiamasis seimas priėmė valstybės konstituciją, JAV, Anglija, Prancūzija ir kitos valstybės pripažino nepriklausomą Lietuvą. Lietuva buvo priimta Tautų Sąjungos nariu.

Steigiamajam seimui išsiskirsčius, buvo renkami paprasti seimai.

Konfliktas su Lenkija ir Vilniaus netekimas

1919 m. pradžioje Vilnius buvo patekęs bolševikams, o tų pat metų balandžio mėnesį – lenkams, kurie 1919 m. rudenį buvo sudarę sąmokslą visą Lietuvą prijungti prie Lenkijos. Tačiau sąmokslas buvo laiku susektas, jo dalyviai nubausti.

Lietuvos vyriausybė pasiskundė Tautų Sąjungai, kad lenkai neteisėtai pasigrobė Lietuvos sostinę ir ši byla buvo ilgai svarstoma.

1920 m. liepos mėnesį rusai pagal taikos sutartį pripažino Lietuvai Vilnių. Lenkai turėjo pasitraukti ir mūsų vyriausybė kėlėsi į sostinę. 1920 m. spalio 7 d. Suvalkų mieste pasirašyta su lenkais sutartis, kuria lenkai turėjo grąžinti lietuviams Vilnių su jo sritimis. Bet jau spalio 9 d. Lenkijos vado Juozo Pilsudskio įsakymu generolas Želigovskis su kariuomene vėl užėmė Vilnių. Lietuvos vyriausybė buvo priversta pasitraukti į Kauną, kurį paskelbė laikinąja Lietuvos sostine. Prasidėjo karas su Lenkija. Mūsų kariuomenė laimėjo mūšius ties Giedraičiais ir Širvintomis. Tautų Sąjunga bijodama, kad karas neišsiplėstų, sustabdė mūsų kariuomenės žygį į Vilnių. Lietuva nutraukė diplomatinius santykius su Lenkija. Per 20 metų iš Lietuvos negalima buvo vykti į Vilnių, o lenkams nebuvo leidžiama lankytis laisvoje Lietuvoje.

Okupuotame Vilniaus krašte lenkai persekiojo lietuvius, uždarinėjo mokyklas ir organizacijas.

Klaipėdos krašto sugražinimas

Vokietijai pralaimėjus karą, 1918 m. lapkričio 11 d. Mažosios Lietuvos gyventojai lietuviai įkūrė Prūsų lietuvių susivienijimą ir dėjo pastangas po 700 metų atsiskyrimo vėl susijungti su Didžiąja Lietuva. Mažosios Lietuvos likimą išsprendė Versalio taikos sutartis ir Lietuvos sukilėliai. Ne visa Prūsų Lietuva, tik Klaipėdos kraštas buvo prijungtas prie Lietuvos. Čia daug padėjo JAV atstovas Norman Davis.

Klaipėdos kraštas turėjo autonomiją, savo seimelį ir Lietuvos prezidento skiriamą gubernatorių. Įsikūrė lietuviškos mokyklos, pradėjo kilti ūkis. Klaipėdos uostas augo, vystėsi laivininkystė ir prekyba. Tik gyventojai vokiečiai buvo nepatenkinti ir trukdė pažangą. 1933 m. Vokietijoje valdžią paėmus Adolfui Hitleriui, prasidėjo neramumai. Klaipėdos vokiečiai siekė kraštą prijungti prie Vokietijos. Lietuvos vyriausybė iškėlė bylą tarptautiniame Haagos Tribunole ir ją laimėjo. Sukilimo vadai buvo suimti. Bet ir po to vokiečiai nerimo, buvo nuolat Vokietijos nacių kurstomi.

Tikybės reikalai

Daugumos lietuvių religija – R. katalikai, bet buvo ir protestantų, žydų, mahometonų bei stačiatikių. Nuo pat krikščionybės priėmimo 1387 m. bažnyčia Lietuvoj buvo lenkų žinioje. Nors 1926 m.

popiežius įkūrė nepriklausomos Lietuvos provinciją, bet Vilniaus arkivyskupija priklausė lenkams. Lietuva turėjo 5 vyskupijas ir vieną arkivyskupiją.

Tautinės mažumos

Lietuvoje nuo seno gyveno šios tautybės: lenkai, žydai, vokiečiai, gudai, rusai, totoriai ir karaimai. Visi jie turėjo savas mokyklas, gimnazijas gimtąja kalba (žydai net dviem kalbom – jų šnekamąja ir senąja hebrajų), savo tautines organizacijas.

Žemės reforma

Žemės reforma pradėta 1922 m. buvo labai radikali, bet įvykdyta be kraujo praliejimo. Ja domėjosi užsienio mokslininkai ir ne kartą rodė pavyzdžiu kitiems kraštams. Tos reformos autorius buvo profesorius Albinas Rimka ir žemės ūkio ministras kun. Mykolas Krupavičius.

Dvarininkams palikus 80 ha (197.6 akru) ir dvaro centrą, likusioji žemė išdalinta bežemiams ir Lietuvos nepriklausomybės kovų savanoriams. Naujakurių pradžia buvo labai sunki, bet per keliolika metų intensyvaus darbo dauguma prasigyveno ir įsijungė į krašto ūkį.

Žemės ūkis pakilo ir vijosi kultūringiausius Europos kraštus. Suvalstybinti miškai buvo specialistų tvarkomi. Žemės ūkyje buvo vartojami modernūs metodai, gerinama gyvulių veislė. Lietuva gamino pakankamai maisto savo reikalams ir galėjo produktus eksportuoti. Sviesto ir linų kokybė buvo pripažinta antroji pasaulio rinkoje, garsėjo Lietuvos lašiniai, pieno produktai.

Dar prieš Pirmąjį karą Lietuvoje prigijusi kooperacija plačiai vystėsi. Visus Lietuvos kooperatyvus jungė „Lietūkis“. Susikūrė akcinės bendrovės. „Maistas“ gamino mėsos produktus, „Pienocentras“ krašte įkūrė pieninių tinklą ir perdirbinėjo pieno produktus, „Sodyba“ – vaisius.

Karo sunaikintą kraštą Lietuvos ūkininkų organizuotumas ir darbštumas greitai atstatė.

Teismai ir savivaldybė

Teismai buvo gerai sutvarkyti ir teisingi – apie papirkinėjimus ar suktybes negirdėta.

Visa Lietuva buvo suskirstyta į apskritis ir valsčius. Juose aktyviai reikėsi vietos piliečiai. Savivaldybės rodė daug iniciatyvos gerinant kelius ir statybą.

Kariuomenė

Nepr. Lietuvos kariuomenė buvo pradėta organizuoti 1918.XI.23. Ši diena laikoma jos švente. Kariuomenės branduolys buvo savanoriai, nes tuo metu vyko nepriklausomybės kovos. Vėliau mūsų kariuomenę sudarė ne tik pėstininkai, bet ir motorizuoti daliniai, technikos batalijonai ir aviacija.

Lietuvos kariuomenė buvo didelė tautinio auklėjimo ir švietimo mokykla. Jauni vyrai kariuomenėje išmokdavo ne tik gynybos ir ginklų vartojimo, bet ir įvairių amatų bei bendro išsilavinimo. Į kariuomenę vyrai buvo šaukiami 21 metų. Karinė prievolė tęsdavosi 2 metus. Kariuomenės-visuomenės susiartinimo šventės lietuviuose ugdė pagarbą savo kariams.

Sovietų Rusijai Lietuvą okupavus, Lietuvos kariuomenė buvo panaikinta ir jos kariai labai nukentėjo: per pirmus okupacijos metus sovietai išvežė ir išžudė 500 karininkų ir 6000 kareivių. 1944 m. sovietams antrą kartą užėmus Lietuvą, daugelis buvusių Lietuvos karių pasitraukė į miškus ir, besipriešindami okupantui, žuvo partizaninėse kovose.

Policija

Piliečių apsaugai ir kovai su kriminalistais nepr. Lietuva turėjo ir policiją. Stengtasi, kad policija atsipalaiduotų nuo rusų okupacijos paveldėto brutalumo ir sektų Vakarų kraštų pavyzdžiu kovoje su kriminalu ir apsaugodama nuo jo gyventojus.

Vidaus santvarkos pasikeitimai

1926 m. seimas išrinko prezidentu valstiečių liaudininkų atstovą dr. Kazį Grinių. Tuo metu krikščionys demokratai ir tautininkai matydami vietinių mažumų išsigalėjimą, bijojo naujosios valdžios liberalizmo. 1926 m. gruodžio 17 d. karininkų grupė suruošė perversmą. Prezidentas K. Grinius pasitraukė ir jo vietoje prezidentu tapo Antanas Smetona. Po kiek laiko konstitucija buvo pakeista, prezidento teisės praplėstos, seimas paleistas ir perorganizuotas. Politinių partijų veikimas sustabdytas, jų žinioje buvusios jaunimo organizacijos uždraustos. Plačioji visuomenė, nebedalyvaudama politikoje, nukreipė savo kūrybingumą į kultūros ir ūkio sritis.

Mūsų išeivija

Didesnė lietuvių emigracija į kitus kraštus (JAV, Kanadą, P. Ameriką, Angliją, Afriką ir t.t.) prasidėjo tik XIX a.

JAV lietuviai išeiviai, pradžioje labai vargingai kūrėsi, dirbo sunkiausius darbus. Daugiausiai maži raštingi vis dėlto nuoširdžiai rūpinosi Lietuva, leido laikraščius, knygas, turėjo daug įvairių organizacijų, mokyklų, ruošė vaidinimus, koncertus. Būdami katalikai, iš pradžių jungėsi prie lenkų, bet susipratę ėmė nuo jų skirtis ir steigti savas parapijas su kunigais lietuviais.

Nemaža mūsų išeivių su dideliu vargu išėjo mokslus, įsigijo profesijas, prasigyveno. Pirmajam pasauliniam karui užėjus, jie daug padėjo atstatant nepriklausomą Lietuvą. Nemaža jų grįžo į Lietuvą, pirkė žemę, įsijungė į ūkio gyvenimą ir padėjo savo ryšiais su JAV vyriausybe.

Amerikos lietuviai sportininkai garsino Lietuvą savo sporto laimėjimais. 1938 m. Lietuva tapo Europos krepšinio meisteriu.

JAV lietuviai finansavo S. Dariaus ir S. Girėno žygį. Jie buvo vieni iš pirmųjų drąsuolių po Lindbergo perskridę Atlantą. Darius ir Girėnas savo testamente pareiškė: ... „Mūsų pasisekimas tegu stiprina Tavo dvasią ir pasitikėjimą savo jėgomis ir gabumais... Lituanicos pralaimėjimas tegu auklėja jaunų lietuvių atkaklumą ir ryžtą... Tad šį savo skridimą skiriame ir aukojame Tau, Jaunoji Lietuva!"

S. Darius ir S. Girėnas tragiškai žuvo Soldino miške (Rytprūsiose) nepasiekę Lietuvos.

Santykiai su užsienio valstybėmis

Dėl savo tvarkingumo ir kūrybingumo Lietuva įsigijo pasitikėjimo Vakarų Europoje ir užjūryje. Kaune gyveno daugelio valstybių ambasadoriai, o Lietuvos atstovai – užsieniuose. Sudarytos prekybos sutartys, užmegzti kultūriniai ryšiai. 1926 m. pasirašyta nepuolimo sutartis su Sovietų Sąjunga, siekusi apsaugoti Lietuvą nuo komunistų. Deja, netrukus Maskva tą sutartį, kaip ir kitas, sulaužė.

ANTRASIS PASAULINIS KARAS (1939-1945)

Pavojus iš Vokietijos

Rusijoje išsigalėjo komunizmas, o Vakarų Europoje – priešinga ideologija – fašizmas. **1933** m. Vokietijoje paėmęs valdžią Adolfas Hitleris skelbė nacionalsocializmo ir rasizmo teorijas. Vokietija sparčiai ginklavosi siekdama nugalėti visą Europą ir užimti Rusijos plotus. Naciai laikė germanus vienintele gryna ir tobula žmonijos rase. Kitas tautas jie skyrė sunaikinimui (pirmoje eilėje žydus).

Grėšiant pavojui, 1938 m. lenkai privertė Lietuvos vyriausybę atnaujinti diplomatinius santykius ir stengėsi sudaryti bendrą gynimosi bloką. Vilniaus klausimas liko neišspręstas.

1938 m. kovo mėn. vokiečiai jėga užėmė Klaipėdą su Mažąja Lietuva ir persekiojo ten gyvenusius lietuvius.

Grėsmė iš Sovietų Sąjungos

Tuo pat laiku rusų bolševikų vadas Stalinas siekė užvaldyti pasaulį. Lietuva atsidūrė baisiame pavojuje: Vokietija – iš vakarų, o komunistinė Rusija iš rytų. Nors ir priešai, abu kaimynai 1939 m. rugpjūčio 23 d. sudarė slaptą sutartį – pasidalino Rytų Europą: vokiečiams turėjo tekti Suvalkija, o likusi Lietuvos dalis – Rusijai (Molotovo-Ribbentropo paktas). Tačiau rugsėjo 1 d. vokiečiai užpuolė Lenkiją. Prasidėjo Antrasis pasaulinis karas. Vokiečiai iki tol negirdėtu žiaurumu nuniokojo ir užėmė vakarinę Lenkijos dalį, rusai okupavo jos rytines žemes. Lietuva suteikė prieglobstį išblaškytiems lenkų kariams ir gyventojams.

Stalinas paskelbė, kad gražina Lietuvai Vilnių, bet tuoj įvedė į Lietuvą kariuomenę. Rusai skubiai vežėsi iš Lietuvos maistą ir visokias prekes.

1939 m. rudenį Lietuvos vyriausybė, universitetas ir daug įstaigų persikėlė į Vilnių. Lietuvos valdžia atstatė tvarką ir aprūpino Vilnių maistu bei prekėmis.

Tuo tarpu bolševikai ruošė klatingą Lietuvos prijungimą prie Sovietų Sąjungos. 1940 m. birželio 15 d. rusų tankai riedėjo per Lietuvą, valdžią pasiėmė komunistai. Liepos mėn. jie apgaulingai paskelbė, kad lietuviai savo noru prisijungė prie Sovietų Sąjungos kaip 15-toji respublika. Sudaryta laikinoji vyriausybė, prisidengianti žymiais lietuviais patriotais, kaip rašytoju Vincu Krėve, kurie dar tikėjosi Lietuvą išgelbėti. Rusams talkininkavo labai negausūs, dažnai jų šūkais suklaidinti lietuviai komunistai ir daug žydų.

Prezidentas Antanas Smetona spėjo pasitraukti į užsienį tikėdamasis ten gauti pagalbos Lietuvai. O likę vyriausybės nariai, aukšti karininkai ir valdininkai buvo suimti ir daug jų išžudyta.

Taip buvo sunaikinta Lietuvos nepriklausomybė.

OKUPACIJŲ PRIESPAUDA

Gyvenimas komunistų okupuotoje Lietuvoje

Prasidėjo naikinimas visko, kas nepriklausomybės laikais buvo sukurta. Stambesni ūkininkai išvaryti iš savo sodybų, jų turtas išgrobstytas. Žemė, pramonė ir bankai nacionalizuoti. Įvesti beverčiai rusų rubliai. Kariuomenė išformuota, jauni vyrai išskirstyti po rusų dalinius. Rusai ką tik sugriebę vežėsi iš Lietuvos. Plito epideminės ligos. Įsiviešpatavo netvarka, chaosas, maisto ir būtiniausių prekių trūkumas. Gyventojai terorizuojami, kiekvienas bijojo suėmimo. Įvestas platus šnipinėjimo tinklas, brukami komunistiniai šūkiei, Stalino garbinimas. Bažnyčia persekiojama, mokyklos pertvarkytos, mokslo lygis krito. Vyko suėmimai, egzekucijos, prisipildė kalėjimai.

Lietuvių tauta išgyveno gilią tragediją: atsidūrė tarp dviejų galingų priešų. Vieniems lietuviams Vokietija atrodė mažiau pavojinga, kitiems – Rusija.

Daug lietuvių, gelbėdamiesi nuo teroro, repatriavo – naudojami giminystės ryšiais ar tik pažintimis su vokiečiais ir kėlėsi į Vokietiją.

Baisusis 1941 metų birželis

1941 m. birželio 15 d. bolševikai staiga pradėjo masinius Lietuvos piliečių trėmimus į Sibirą. Užklupti vyrai, moterys, seniai, vaikai bei ligoniai buvo išvežami iš namų dažnai be daiktų, grūdami į gyvulinius vagonus ir be maisto, net be vandens, gabenami Rusijos gilumon. Sibire, Kazachstane jie buvo priversti kirsti medžius taigose, dirbti sunkų darbą dykumose ar žuvies trestuose prie Ledynuotojo vandenyno. Taip nukentėjo apie 40.000 nekaltų žmonių. Dauguma ten mirė kančiose.

Vokiečių okupacija

1941 m. birželio 22 d. vokiečių kariuomenė be karo paskelbimo peržengė Lietuvos sieną ir žygiavo Maskvos link. Slapta susiorganizavę partizanai varė bolševikus iš Lietuvos. Skubiai susidarė Lietuvos vyriausybė, bet naciai jos nepripažino ir valdžią paėmė į savo rankas. Jie paskelbė Lietuvą,

Latviją ir Estiją bendru „Ostland“ – Rytų krašto vardu. Prasidėjo kita, taip pat žiauri okupacija ir krašto išnaudojimas.

Vokiečių įsakymu, žydams atimtas turtas, jie suvaromi į „getus“, priversti dirbti sunkiausius darbus nežmoniškose sąlygose. Vyko masiniai žydų šaudymai – senių, moterų, vaikų.

Tokių persekiojimų ir masinių egzekucijų nežinota Lietuvos istorijoje. Už pagalbą nelaimingiesiems buvo taikoma net mirties bausmė. Nepaisant to, Lietuvoje atsirado daug žmonių, kurie žydus gelbėjo. Greta žiaurumo reiškėsi daug tylaus heroizmo.

Antrajam pasauliniam karui plečiantis, nacių karo jėgos išsiblaškė po didelius Rusijos ir kitų kraštų plotus. Užklupti nepaprastai šaltos Rusijos žiemos, 1943 m. vokiečiai su dideliais nuostoliais traukėsi iš Sovietų Sąjungos. Okupacinė vokiečių valdžia reikalavo, kad lietuviai stotų į jų dalinius. Nors buvo bausis pavojus iš bolševikų, lietuviai atsisakė kariškai remti vokiečius, matydami, kad ir vokiečiai siekia mus sunaikinti. Daug jaunų žmonių buvo prievarta gaudomi ir išvežami į Vokietiją dirbti karo pramonėje. Vyko suėmimai. Būrys aukštų karininkų, profesorių, administracijos pareigūnų ir inteligentų buvo nugabenti į vokiečių koncentracijos stovyklas kaip įkaitai už lietuvių tautą.

1944 m. bolševikai vydamiesi vokiečius pasiekė Lietuvą. Vėl vyko žiaurios kautynės mūsų žemėje, degė miestai, kaimai, žuvo daug žmonių ir turto.

Bolševikams artėjant, tūkstančiai gyventojų siaubo pagauti traukėsi į Vokietiją. Jie tikėjosi, karui pasibaigus ir Lietuvai atgavus nepriklausomybę, po 2-3 mėn. sugrįžti atgal.

Rusams vėl okupavus Lietuvą, grįžo ir jų valdžia su visa netvarka, teroru, nepritekliais ir persekiojimais. Vėl tūkstančiai patriotų išgabenti į Sibirą, pripildyti kalėjimai, nesiliovė įskundimai ir sistemingas mūsų krašto rusinimas.

Karo pabėgėliai, gyvendami Vokietijoje stovyklose, įsteigė savas mokyklas, gimnazijas, įvairias specialias aukštesnias mokyklas. Žymiausios: Freiburgo meno mokykla, Pinnebergo Pabaltijo universitetas, Vasario 16 gimnazija. Atgaivintos ir įkurtos organizacijos, suburti meno ansambliai (Dainavos, Čiurlionio), teatras.

Maždaug po 5 metų prasidėjo išeivių emigracija į JAV, Kanadą, Angliją, Australiją ir P. Ameriką. Išeivijoje įsikūrusios organizacijos dabar deda pastangas išlaikyti lietuvių ir padėti lietuviams Lietuvoje. Mūsų pareiga yra siekti Lietuvos nepriklausomybės atgavimo.

TRYS LIETUVOS PREZIDENTAI

Aleksandras Stulginskis

Gimė 1885 m. Tauragės apylinkėje, mirė 1969 m. Kaune. Nepriklausomybės akto signataras. Baigęs agronomijos mokslus Vokietijoje, buvo Vakarų kultūros žmogus. Krikščionių demokratų veikėjas, Steigiamojo seimo pirmininkas. Prezidentu išrinktas 35 m. amžiaus. Jo prezidentavimo metu buvo išleisti visi pagrindiniai Lietuvos įstatymai. 1925-30 m. Skautų Brolijos šefas. Pasitraukęs iš prezidento pareigų, gyveno savo dvare, palaikydamas ryšius su akademinio jaunimo ir bendradarbiaudamas spaudoje. 1941 m. kartu su žmona ištremtas į Sibirą, palaužta sveikata grįžo į Lietuvą ir dirbo kaip sodininkas.

Lietuvos prezidentu buvo 1920-1926 m.

Kazys Grinius

Gimė 1886 m. Suvalkijoje, mirė 1950 m. Čikagoje. Gydytojas, veiklus patriotas dar spaudos draudimo metu. Rašė, redagavo įvairius laikraščius. Išleido knygelių aktualiomis sveikatos ir botanikos temomis. Rūpinosi socialine globa, buvo ministru pirmininku, atstovavo valstiečiams liaudininkams.

Vokiečių okupacijos metu už protesto rašto dėl Lietuvos žydų žudymo pasirašymą ir įteikimą buvo vokiečių ištremtas. Išeivijoje ir vėliau JAV dalyvavo lietuviškoje veikloje, papildinėjo medicinos

terminologijos veikalą, tvarkė atsiminimus ir t.t. Prezidentu buvo 1926.VI.7 – 1926.XII.17 d.

Antanas Smetona

Gimė 1874 m. Ukmergės aps., mirė 1944 m. Klevelande. Teisininkas, žymus žurnalistas, visuomenininkas. Nepriklausomybės akto signataras. Lietuvos universiteto humanitarinių mokslų fakulteto docentas. Tautos Pažangos – tautininkų partijos žymus veikėjas. Redagavo eilę laikraščių. Išleido publicistinių raštų rinkinius: „Vienybės gairėmis“, „Šviesos takais“, „Atgimstant“, „Lietuvių santykiai su lenkais“ ir „Pasakyta – parašyta“. Buvo Skautų Sąjungos šefas. 1940 m. pasitraukė į Vakarų, o 1941 m. atvyko į JAV. Čia plačiai reiškėsi lietuviškoje veikloje, lankė lietuvių kolonijas, kalbėjo per radijo, rašė tautininkų spaudoje. Užplanuotus didesnius darbus nutraukė tragiška mirtis gaisro metu. Prezidentu buvo 1919.VI.4-1920.VII.9 ir 1926.XII.19-1940.VI.15.

LIETUVOS PARTIZANAI 1944-1952 m.

Vienas iš tragiškiausių laikotarpių Lietuvos istorijoje yra 1944 m. liepos mėnuo, kada sovietų Raudonoji armija pakartotinai užėmė kraštą. Okupacijos brutalumas, trėmimai į Sibirą, ir rusų užsimojimas mobilizuoti lietuvius išprovokavo partizaninį pasipriešinimą. Prie to prisidėjo ir tikėjimas Vakarų pagalba Lietuvai.

Į partizanų eiles stoji jauni, vyresni, įvairių profesijų ir amatų žmonės. Jų eilėse buvo ir moterų, kurios ėjo ne tik slaugių ir ryšininkų, pareigas, bet ir herojiškai kovojo.

Žemaitijoje partizanai vadinosi „Vanagai“, Sūduvos krašte – „Miško broliais“. Vėliau visus bendrai vadino „Laisvės kovotojais“. Pati organizacija 1948 m. gavo „Lietuvos laisvės kovų sąjūdžio“ vardą.

1944-1946 m. buvo partizaninės veiklos augimo ir organizavimosi laikotarpis: pastangos paraližuoti komunistų veiklą, naikinti KGB pajėgas, apsaugoti gyventojus nuo Raudonosios armijos plėšikavimų.

1946-1948 m. – sunkių kovų laikotarpis. Partizanų susidūrimai su KGB ir rusų kariuomene krašto gyventojų tarpe sudarė net legendą apie partizanų galybę. O Maskvą net privertė siųsti provokacinius desantus, krėsti miškus, provokuoti partizanus į atviras kautynes.

1945 m. Antrajam pasauliniam karui pasibaigus ir Vakarams nevykdant Atlanto Chartos pažadų (užimtiems kraštams atstatyti nepriklausomybę), partizanai pasiruošė ilgesnei kovai. Jų daliniai buvo suskirstyti apygardomis, sudarytas vyriausias štabas, paruoštas statutas ir t.t.

1949-1951 m. – nusivylimo ir desperacinių kovų laikotarpis. Materialinę būklę ap sunkino ūkininkų suvarymas į kolūkius. Bet didžiausia partizanų nusilpimo priežastis buvo stoka moralinės paramos iš Vakarų. Jų įgaliotiniai kreipėsi į JAV kongresą, Jungtines Tautas, popiežių, bet iš niekur nesulaukė atsakymo.

Apytikriais duomenimis 1946 m. iš 30.000 partizanų žuvo net 8.000. Jau 1950 m. jų buvo tik 5000, o 1952 m. organizuotas sąjūdis išseko, liko tik vietinio pobūdžio veikimas.

Iš Sibiro Vakarų pasiekusioje maldaknygėje apie laisvės kovotojus kalbama kaip apie kankinius ir šventuosius. Lietuvos jaunojo kartoj paplito partizanų kultas; Vėlinių iškilmės kapinėse, partizanų dainos, demonstracijos. Į Vakarų pasitraukusių lietuvių tarpe dainuojamos partizanų dainos, įscenizuojami partizanų kovų epizodai, puošiamas simbolinis Partizano kapas. Partizaninėmis temomis parašyta nemažai knygų.

Labiausiai pagarsėjęs ir net į Vakarų prasiveržęs partizanas buvo Juozas Daumantas-Lukša. Būdamas Vakaruose parašė „Partizanai“. Ši knyga išversta į anglų kalbą. 1951 m. grįžęs į Lietuvą, Lukša žuvo didvyrio mirtimi eidamas trisdešimtuosius metus.

*Miegoki tyliai tu, partizane,
Tavęs gimtoji šalis liūdės.*

*Pačioj jaunystėj padėjęs galvą
Lietuvą laisvą visad regi.
(iš partizanų dainų)*

CHRONOLOGINĖ LENTELĖ

Šios datos turi būti išmoktos atmintinai:

3000-2000 metų prieš Kristų aiškiai įsikūria Pabaltijy.
Apie 1240 m. po Kristaus Lietuvos valstybės susidarymas.
1263 m. Karaliaus Mindaugo mirtis.
1323 m. Vilnius – Gedimino sostinė
1385 m. Krėvos unija su Lenkija
1387 m. Lietuvos krikštas
1410 m. Žalgirio (Grunvaldo, Tannenbergo) mūšis
1430 m. Vytauto Didžiojo mirtis
1569 m. Liublino unija
1655 m. Pirmoji Maskvos invazija į Lietuvą
1795 m. Lietuvos-Lenkijos valstybės padalinimas
1812 m. Napoleonas Lietuvoje
1831 m. Sukilimas prieš rusus
1861 m. Baudžiavos panaikinimas
1863 m. Sukilimas prieš rusus
1864 m. Spaudos draudimas
1883 m. „Aušra“
1904 m. Spaudos atgavimas
1905 m. Revoliucija prieš caro režimą
1914-1918 m. Pirmasis pasaulinis karas
1918 m. Lietuvos nepriklausomybės paskelbimas
1939-1945 m. Antrasis pasaulinis karas
1940 m. Pirmoji rusų okupacija ir nepriklausomybės galas
1941 m. Vokiečių okupacija
1944 m. Antroji rusų okupacija

LIETUVOS POGRINDŽIO SPAUDA

(Pasinaudota v.s. J. Dainausko straipsniu)

Kovoje prieš okupantą už krašto laisvę didelės reikšmės turi pogrindžio spauda. Grumtynėse su svetimųjų priespauda pogrindžio spauda yra sena lietuvių kovos priemonė. Jau 1863 m. sukilimo metu buvo leidžiami atsišaukimai. Spaudos draudimo metais (1864-1905) buvo išleista visa eilė ranka rašytų periodikų. Prūsiose ir Amerikoje spausdinti ir knygnešių slapta gabenti į Lietuvą leidiniai taip pat buvo pogrindžio spauda.

1940 m. sovietams okupavus Lietuvą, pradėta leisti pogrindžio spauda, kurios tinklas 1941 m. vokiečių okupacijos metu dar labiau išsiplėtė.

1944 m. sovietams antrą kartą okupavus Lietuvą, masiniai suėmimai, išvežimai ir prasidėjusios partizaninės kovos tą pogrindžio tinklą suardė.

Okupantams partizanines kovas užgniaužus, pogrindžio spaudos Lietuvoje ilgai nebebuvo. Tik 1972 m. pasirodė pirmas **Lietuvos Katalikų Bažnyčios Kronikos** numeris, kurios jau keliasdešimt laidų pasiekė Vakarų. LKBB svarbesni rašiniai išversti į anglų, italų, prancūzų, ispanų, vokiečių kalbas. Tokiu būdu pavyko gerai painformuoti Vakarų apie bolševikų vykdomus Bažnyčios ir religijos persekiojimus tėvynėje.

Vakarų pasiekė „Aušra“, kurioje rašoma apie Lietuvos rusinimą, lietuvių patriotų tremtinių persekiojimus ir lietuvių moralės klausimus. Greta šių dviejų, išeivijai Vakaruose gerai pažįstamų periodikų gauti atskiri pavienių leidinių numeriai, kurie gana vaizdžiai parodo Lietuvos pagrindinio galvosėnā ir jos įvairumą. Išskirtina yra pasauliečių inteligentų leidžiama „Alma Mater“ (Vilniaus universiteto 400 metų sukakčiai paminėti); „Varpas“ (tautinės-liberalinės grupės leidinys). Radikaliausias yra „Perspektyvos“ (1979 m.), pabrėžias, kad lietuvių gali patenkinti tik visiška Lietuvos politinė laisvė.

Vakarų yra pasiekę ir keli stambesni vienkartiniai leidiniai, kuriuose pateikiami duomenys apie Nepriklausomą Lietuvą. Tų žinių nėra mokykliniuose vadovėliuose.

Apžvelgdami Lietuvos pagrindinio šimtmetį, matome, kad pagrindinė spauda:

1. spaudos draudimo laikotarpiu buvo spausdinama dideliu tiražu užsienyje;
2. vokiečių okupacijos metu spausdinama savame krašte dideliu tiražu;
3. partizanų kovų metu – rašoma mašinėle ar ranka ir nedideliu tiražu, nes spaustuvės buvo neprieinamos, trūko popieriaus ir rašomų mašinėlių;
4. dabar dar blogiau: visos rašomos mašinėlės yra suregistruotos, ir iš jų raidyno pavyzdžių saugumui yra lengva jas atpažinti.

Svarbu, kad tų leidinių nors vienas egzempliorius pasiektų Vakarų, nes iš čia Laisvojo Pasaulio radijo bangos pasiekia tūkstančius Lietuvos klausytojų. Visa pagrindinio spauda siekia vieno tikslo: Lietuvos laisvės atgavimo!

DABARTINĖ (1983 m.) LIETUVOS TARPTAUTINĖ, TEISINĖ, POLITINĖ PADĖTIS IR LAISVAJAME PASAULYJE VEIKIANČIOS LIETUVIŲ ORGANIZACIJOS

Vlikas – Vyriausias Lietuvos Išlaisvinimo Komitetas

1943 m., vokiečių okupacijos metu, Lietuvoje buvo sudarytas bendras vyriausias rezistencijos (pasipriešinimo) centras. Tai buvo vienintelė bei pati aukščiausia institucija, pasiryžusi ginti okupuotos tautos teises, kalbėti tautos vardu krašte ir užsienyje, rūpintis greitu nepriklausomos Lietuvos atstatymu. Ji organizavo politinę rezistenciją ir planavo nepriklausomos Lietuvos atstatymą. Trumpųjų bangų radijo siųstuvais ir pagrindinio spaudos leidiniais Vlikas skleidavo informaciją visai tautai. 1944 m. gegužės mėn. numatant nebeišvengiamą naują bolševikų okupaciją, buvo paskirta delegatūra Vokietijoje.

Vliko organizaciniai persitvarkymai vyko kelis kartus, tačiau 1955 m. atkeltas į JAV Vlikas žymiai persiorganizavo. Dabar Vlikas veikia kaip seimas (suvažiavimas), susirinkdamas nemažiau kaip kartą per metus. Į Vliką įeina politinių grupių atstovai.

Vliko informaciniai darbai yra vieni iš svarbiausių visoje Lietuvos laisvinimo veikloje. 1945 m. pradėtas leisti Eltos biuletėnis yra leidžiamas anglų, vokiečių, italų ir ispanų kalbomis.

Vienas iš reikšmingiausių Vliko darbų – Lietuvių Chartos (1949 m. Vokietijoje) ir pradinių Lietuvių Bendruomenės įstatų paruošimas. Šie dokumentai yra pagrindas, iš kurio išaugo PLB organizacija.

Tautos Fondas yra autonominė Vliko institucija, kurios pareiga parūpinti lėšų Lietuvos laisvinimo reikalams, tvarkomiems Vliko.

(Iš „Lietuvių enciklopedijos“).

ALTAS

Altas – Amerikos Lietuvių Taryba, angliškai – Lithuanian American Council. Tai bendra JAV lietuvių organizacija kovai už Lietuvos laisvę. Organizacijos centras yra Čikagoje. Altas yra sudaryta įvairių lietuvių ideologinių grupių susitarimo ir lygaus atstovavimo pagrindu.

1940 m., bolševikams okupavus Lietuvą, Amerikos lietuviai pradėjo organizuoti tautos reika-

lams ginti. Buvo įsisteigusios kelios grupės, tačiau 1941 m. veikla apibendrinta ir priimtas Amerikos Lietuvių Tarybos vardas. Kol Amerikoje nebuvo Vliko, Altas buvo vienintelė autoritetinga lietuvių organizacija. Ji daug prisidėjo, kad JAV išleistų DP įstatymą, suorganizavo Balfą, kuris šelpia lietuvius kituose kraštuose, įskaitant ir už geležinės uždangos, ir Amerikos Balso programas lietuvių kalba. Alto dėka JAV Kongrese kasmet pasakoma daug teigiamų kalbų Lietuvos naudai ir t.t.

Vlikas veikia tarptautinėje plotmėje, o Alto veikla šakojasi daugiausia Amerikos politikoje. Alto tikslas yra paveikti Vašingtono politikus, kad jie būtų palankūs Lietuvos laisvinimui.

DABARTINĖ LIETUVOS TARPTAUTINĖ PADĖTIS *(iki 1983 m.)*

Tarptautiniai kraštų santykiai nepasižymi pastovumu, tai ir Lietuvos klausimas jų tarpe nėra nei galutiniai, nei pastoviai išspręstas. Daugumas pasaulio kraštų, su JAV priešakyje, Lietuvą laiko okupuotu kraštu, bet ne inkorporuotu į Sovietų Sąjungą. Lietuvos nepriklausomybė yra laikinai atidėta, bet ne panaikinta.

Pasaulinei politikai keičiantis, gali keistis ir JAV bei kitų Vakarų pasaulio kraštų pažiūros į Lietuvą. Iki šių dienų JAV nepripažįsta Lietuvos prijungimo prie Sovietų Sąjungos. Šis nepripažinimas mums yra svarbus, nes atkreipia pasaulio dėmesį į didelę neteisybę mūsų kraštui. Nepripažinimo politika taip pat išlaiko lietuvių tautos viltį išsivaduoti.

DABARTINĖ LIETUVIŲ DIPLOMATINĖ ATSTOVYBĖ *(iki 1983 m.)*

Tarptautinėje teisėje **diplomatinė atstovybė** tarnauja savo nepriklausomai valstybei, ją atstovaudama kitų valstybių tarpe ir vykdydama įvairias diplomatinės funkcijas. **Konsularinė tarnyba** skiriasi nuo diplomatinės tuo, kad apima tik tam tikrą rajoną kitoje valstybėje ir ten saugoja savo piliečių teises bei tvarko jų reikalus.

Nepriklausoma Lietuva savo diplomatinis atstovus turėjo bent 32-jose šalyse. Sovietų Sąjungai 1940 m. okupavus Lietuvą, tos atstovybės buvo uždarytos.

Tačiau dauguma Vakarų pasaulio valstybių šios sovietų okupacijos nepripažino ir Lietuvos diplomatinė ir konsularinė tarnyba daugelyje valstybių tęsėsi ir toliau. Šiuo metu ji tebeveikia JAV, Didž. Britanijoje, Vatikane, Uragvajuje, Kanadoje, Kolumbijoje, Prancūzijoje ir Šveicarijoje, nes šių valstybių vyriausybės Sovietinės Lietuvos de jure niekad nepripažino.

Lietuvos Diplomatinis šefas yra min. Stasys Lozoraitis, kuris 1939 m. nepriklausomos Lietuvos valdžios paskirtas pasiuntiniu ir įgaliotu ministru Romoje.

PASAULIO LIETUVIŲ BENDRUOMENĖ – PLB *(iki 1983 m.)*

Išėivijoje lietuviai pradžioje organizavosi kiekviename krašte atskirai. 1949 m. Vlikas padėjo PLB pagrindus: sukūrė vedamąsias mintis (Lietuvių Chartą), nustatė santvarką ir parengė nuostatus. Šiuo metu PLB jungia 22 kraštų lietuvių bendruomenes.

PLB nariai yra visi laisvojo pasaulio lietuviai (nuo 18 m.), kuriuos jungia lietuvybė, nežiūrint pasaulėžiūros ir religinių įsitikinimų.

PLB tikslas yra remti ir ugdyti lietuvybę, už ją kovoti. PLB rūpinasi švietimu, kultūra, skatina jaunimo organizacijų veiklą ir Lietuvos laisvės kovos darbus.

PLB yra demokratiška, už ją atsako visi jos nariai, kiekvienas prisidedamas savo gabumais ir ištekliais. PLB yra kiekvienos organizacijos talkininkė.

PLB valdyba kas 5 metai renkama kraštų bendruomenių atstovų, susirinkusių į PLB seimą.

* * *

Lituanistikos Institutas ir Lietuvių Katalikų Mokslo akademija rūpinasi moksliniais tyrinėjimais.

JAV Lietuvių Fondas ir Kanados Lietuvių Fondas plačiai remia lietuvių veiklą.

Lietuvių Katalikų Religinė Šalpa remia lietuvius katalikus už geležinės uždangos.

LIETUVIŲ JAUNIMO ORGANIZACIJOS

Lietuvių skautų sąjunga – LSS – kurią sudaro Seserija (LSS), Brolija (LSB) ir Akademiniškas Skautų Sąjūdis (ASS), yra lietuvių jaunimo organizacija, auklėjanti savo narius praktiniu gyvenimo patyrimu Dievo Tėvynės Artimo meilės dvasia.

Ateitininkai. Pagrindiniai organizacijos principai katalikiškumas ir tautiškumas. Ateitininkų Federacija susideda iš moksleivių, studentų ir sendraugių sąjungų.

Pasaulio lietuvių jaunimo sąjunga, išplaukusi iš PLB Jaunimo sekcijos veiklos. Šios organizacijos tikslas yra sujungti visame pasaulyje gyvenančių lietuvišką jaunimą. Ryšių centras yra Čikagoje.

Neo-Lithuania, lietuvių studentų tautininkų korporacija, kuri vadovaujasi lietuviškomis tradicijomis ir krikščioniškos dorovės dėsniais, ugdydama savo nariuose tautinę ir valstybinę sąmonę.

Santaros-Šviesos federacija, tautinio liberalinio akademinio jaunimo organizacija. Tikslas – kova dėl Lietuvos nepriklausomybės atstatymo ir lietuviškos kultūros ugdymas bei kūrybinių rėmimas tautine, demokratine, liberalia dvasia.

Vyčiai arba **Lietuvos vyčiai (Knights of Lithuania)**. JAV lietuvių Romos katalikų jaunimo organizacija veikianti nuo 1913 m. Tikslas – auklėti jaunimą lietuviška dvasia. Vyčiai šelpė Nepriklausomą Lietuvą, o po II Pasaulinio karo kelia šiandieninę Lietuvos nelaimę, aiškindami JAV pareigūnams Sovietų Sąjungos daromas Lietuvai skriaudas.

LIETUVIŠKA SPAUDA

Spauda – tai kiekvieno subrendusio asmens ryšys su visuomene. Kiekviena skautė susipažįsta su lietuviška spauda ir ypatingą dėmesį skiria jaunimo leidiniams.

Patartina skirti sueigą spaudai: surinkti spaudos rinkinį, diskutuoti atskirų leidinių paskirtį, aptarti jaunimo spaudos tikslus ir problemas, aplankyti laikraščių redakcijas ir spaustuves, kviesti spaudos atstovus pašnekesiams, bendradarbiauti lietuviškoje spaudoje.

Pagrindinė lietuviška spauda

Laikraščiai:

AKIRAČIAI – atviro žodžio mėnraštis, Chicago, IL.

DARBININKAS – savaitraštis, Brooklyn, N.Y.

DIRVA – tautinės minties lietuvių laikraštis. Cleveland, OH.

DRAUGAS – laisvojo pasaulio lietuvių dienraštis, Chicago, IL.

LAISVOJI LIETUVA – Dvisavaitinis laikraštis. Chicago, IL.

NAUJIENOS – Čikagos dienraštis, Chicago, IL.

ARGENTINOS LIETUVIŲ BALSAS – savaitraštis, Buenos Aires, Argentina.

MŪSŲ PASTOGE – savaitraštis, Sidney, Australia.

MUSŲ LIETUVA – savaitraštis, Sao Paulo, Brazilija.

EUROPOS LIETUVIS – savaitraštis, London, England.

NEPRIKLAUSOMA LIETUVA – savaitraštis, Montreal, Canada.

TĖVIŠKĖS ŽIBURIAI – savaitraštis, Missisauga, Ont. Canada.

Žurnalai:

AIDAI – kultūrinis žurnalas, Brooklyn, N.Y.

LIETUVIŲ DIENOS – mėnesinis kultūros žurnalas, Hollywood, CA.

METMENYS – kūryba ir analizė. Chicago, IL.

MOTERIS – lietuvių moterų dvimėnesinis žurnalas. Toronto, Canada.

LAIŠKAI LIETUVIAMS – religinės ir tautinės kultūros mėnesinis žurnalas, Chicago, IL.

MŪSŲ SPARNAI – liet. evangelikų reformatų žurnalas, Chicago, IL.

ŠALTINIS – tikiškos ir tautinės minties žurnalas, Nottingham, England.

SVEČIAS – liet. evangelikų liuteronų laikraštis, Chicago, IL.
ŠVIETIMO GAIRĖS – lietuviškojo ugdymo žurnalas mokyklai ir šeimai, Chicago, IL.
TECHNIKOS ŽODIS – JAV lietuvių inžinierių ir architektų leidinys, Chicago, IL.
KARYS – pasaulio liet. karių-veteranų mėnesinis žurnalas, Brooklyn, N.Y.
VYTIS – lietuvių Vyčių mėnesinis žurnalas, Mountainside, N.J.
LITUANUS – trimėnesinis žurnalas anglų kalba, Chicago, IL.
PASAULIO LIETUVIS – PLB leidinys, Chicago, IL.

Jaunimo spauda:

ATEITIS – lietuvių katalikų jaunimo žurnalas, Chicago, IL.
EGLUTĖ – lietuvių vaikų mėnesinis žurnalas, Putnam, CT
MŪSŲ VYTIS – akademinio skautų sąjūdžio leidinys Chicago, IL.
SKAUTŲ AIDAS – oficialus Lietuvių Skautų Sąjungos žurnalas, Chicago, IL.
GABIJA – KRIVULĖ – AD MELIOREM – Lietuvių Skautų Sąjungos vadovybės biuleteniai.
BUDEKIME – Liet. Skautų Sąjungos Anglijos rajono laikraštis, Derby, England.